

Arap Şiirinde Hayvanlar İçin Yazılmış *Merşiyeler*

FATİH YAVAŞ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türkiye

Necmettin Erbakan University, Faculty of Theology, Türkiye

fatih.yavas@erbakan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1298-4532>

Öz

Bu makale hayvanların ölümü üzerine söylenmiş, *merşiye* niteliğindeki Arapça şiirleri ele almaktadır. *Merşiye* Arap şiirinin en eski konularından biridir. Ölenin kaybından duyulan derin üzüntünün terennüm edildiği ve onun iyi hasletlerinin methedildiği, genellikle samimi bir üslupla yazılan bu tür şiirler sadece insanlarla sınırlı kalmamış; yaşanan şehirlere, dostluk ve ünsiyet kurulan hayvanlara kadar uzanmıştır. Hayvanlar için söylenen ilk *merşiye* örneklerine Cähiliye Dönemi'nde rastlanmakla birlikte Abbāsiler Dönemi bu konuda yazılmış şiirlerin hem nitelik hem de nicelik olarak zenginleştiği bir dönem olarak temeyyüz etmiştir. Bu bağlamda Cähiliye Dönemi, Osmanlı Dönemi ve Modern Dönem'e ait birer, Abbāsiler Dönemi'ne ait üç kaside olmak üzere temsil gücü yüksek toplam 6 şiirin muhteva incelemesi yapılmıştır. Bu çerçevede karşılaştırmalı yöntemle hayvanlar için yazılmış *merşiyelerle* insanlar için yazılan *merşiyelerin* benzer ve farklı yönleri belirlenmeye çalışılmıştır. Dönemsel farklılıkların hayvan *merşiyelerine* ne şekilde yansığının tespiti de bu çalışmanın amaçları arasında zikredilebilir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Şiir, *Merşiye*, Hayvanlar, Sembolizm.

Elegies Written For Animals in Arabic Poetry

Abstract

This article deals with Arabic poems in the form of elegies (marsıya) sung about the death of animals. Elegy (marsıya) is one of the oldest subjects of Arabic poetry. These types of poems, usually written in a sincere style in which the deep sadness felt for the loss of the deceased is expressed and his good qualities are praised, are not limited to people only; It extends to the cities we live in, and to the animals we form friendships and familiarity with. Although the first examples of elegies (marsıya) sung for animals were found in the Age of Ignorance (Jähiliyya), the Abbāsīd Period stood out as a period in which the poems written on this subject were enriched both in quality and quantity. In this context, a content analysis of a total of 6 highly representative poems, one each from the Ignorance Period (Jähiliyya), the Ottoman Period and the Modern Period, and three odes (qaşıda) from the Abbāsīd Period, was conducted. In this context, similar and different aspects of elegies (marsıya) written for animals and elegies written for humans have been tried to

be determined using a comparative method. Determining how periodic differences are reflected in animal elegies (marşiya) can also be mentioned among the aims of this study.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poetry, Elegy, Animals, Symbolism.

Giriş

Sözlükte ölenin ardından faziletlerini överek arkasından ağlamak manasına gelen *merşiyeye*,¹ bu konuda yazılmış şiirlerin genel adı olarak kullanılagelmiştir. Arap şiirinde *gazellerde* güvercinin, yolculuklarda devenin, harplerde atın tasvire konu olmasından farklı olarak hayvanlara yönelik yazılan *merşiyelerin* Cähiliye Dönemine kadar uzanan köklü bir geçmişi vardır. İlk ortaya çıktığında birkaç beyitten oluşan bu tür şiirler Abbāsiler Dönemi'yle birlikte tam bir kaside şeklini almaya başlamıştır.² Yapılan bu çalışmada ilk olarak Cähiliye Dönemi şairi Đubay'a b. Hāriş'in (ö. ?) atına yazdığı *merşiyeye* ele alınmıştır. Şekil ve muhteva olarak önceki dönemlerin devamı niteliğinde olduğu için Emevī Dönemi'ne ait bir *merşiyeye* çalışmaya dahil edilmemiştir. Cähiliye Dönemi'ni takiben hayvanlar için yazılmış *merşiyelerin* büyük bir yaygınlık kazandığı Abbāsiler Dönemi'ne ait önemli *merşiyeye* örneklerine geçilmiş; Ebū Nuvās'ın (139-198/756-813?) köpeğine, el-Kāsım b. Yūsuf el-İclī'nin (ö. 220/835) keçisine, Ebu'l-Ferec el-İşfahānī'nin (284-356/897-967) horozuna yazmış olduğu *merşiyelerin* muhteva analizi yapılmıştır. Osmanlı Dönemi Arap şairlerinden Aḥmed el-Keyvānī'nin³ (ö. 1173/1759) kedisine yazdığı *merşiyesi* ele alındıktan sonra Modern Dönem mütefekkir ve şairlerinden 'Abbās Maḥmūd el-'Akkād'ın (1889-1964) köpeği için yazmış olduğu *merşiyeye* yine aynı şekilde işlenmiştir. Araştırma, hayvanlar için yazılmış olan *merşiyelerin* insanlar için yazılmış olan *merşiyelerle* benzerliklerine ve farklılıklarına ışık tutmayı amaçlamaktadır. Ayrıca farklı dönemlere ait ele alınan *merşiyelerle* bu konuda yazılmış şiirlerin muhteva ve üslup açısından örtüştüğü veya varsa ayrıştığı noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Hayvanlar için yazılmış *merşiyeleri* ele alan çalışmalara Arap dünyasında tesadüf edilmekle birlikte bu çalışmalar daha ziyade bu türün dönemsel olarak taksimi üzerine ansiklopedik bilgiler verme amacına matuftur. Şiirlerin muhteva analizinin detaylı bir şekilde yapılmadığı söz konusu çalışmaların belli dönemlere özellikle de bu türün büyük bir revaç gördüğü Abbāsiler Dönemi'ne

¹ el-Ḥalīl b. Aḥmed el-Ferāhīdī, *Kitābu'l-'Ayn*, 2:97; Mecdudīn Muḥammed b. Ya'kūb el-Fīrūzābādī, *el-Kāmūs'u'l-Muḥīṭ*, 1286.

² 'Abdullah 'Abdurrahīm es-Sūdānī, *Riṣā'u Ğayri'l-İnsān fi's-Şi'ri'l-'Abbāsī*, 172.

³ Aḥmed el-Keyvānī'nin hayatı ve şiirleri için bk. Mehmet Mesut Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatından Bir Şair: Ahmed el-Keyvānī," 57-84.

hasredildiği görülmektedir. Es-Seyyid Aḥmed ‘İmāra’nın *Riṣāu’l-Ḥayevān fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabī* adlı eseri ile ‘Abdullah ‘Abdurrahīm es-Sūdānī’nin *Riṣā’u Ğayri’l-İnsān fi’ş-Şi’ri’l-‘Abbāsī* adlı çalışması bu konuda zikredilmesi gereken önemli çalışmalardır. Her döneme ait şiirlere yer verilmesi, bu şiirlerin karşılaştırmalı analizlerinin yapılmış olmasıyla makale diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Okuyucuya bu türe dair bütüncül bir bakış açısı kazandırmayı amaçlaması da çalışmanın önemine dair zikre değer bir başka husustur.

1. Arap Şiirinde *Mersiye*

Ölene methiyeler düzerek ağlamak şeklinde ifade edilmesi mümkün olan *mersiye* türü şiirlerin tariflerinde ortaya çıkan iki temel hususiyeti söz konusudur. Birincisi ölenin ardından ağlamak, ikincisi ise methe layık özelliklerini zikrederek onu yüceltmektir. Bu açıdan bakıldığında ölen için yazılmış *medīh* şiirleri olarak da görülebilecek *mersiye*ler,⁴ *medīh* şiirlerinde yer alan *nesīb* (*teğazzul*) bölümü yerine sevilen kişinin kaybı karşısında duyulan acı ve teessürün ifade edildiği *nedb* bölümüyle kaside planında *medīh* temalı şiirlerden ayrışır.⁵ Arap Edebiyatında *mersiye* türünde yazılmış şiirler 3 bölümden meydana gelir: Birinci bölümde şair ölüye ağıt yakar (*nedb*), ardından onun iyiliklerinden ve faziletlerinden bahseder (*te’bīn*), son olarak da vefatından dolayı çekilen ızdıraba tahammül etmeyi öğütler (*‘azā*).⁶ *Nedb* bölümü dokunaklı ifadeler, hüznün dolu cümlelerle şairin yaşadığı üzüntünün boyutlarını dinleyiciye hissettirdiği bölümdür. *Te’bīn* bölümünde ölen kişinin *medīh* şiirine benzer bir şekilde akıl, cesaret, adalet, iffet gibi övgüye değer hasletler üzerinden övülmesi gerekir.⁷ Şairin dilinden dökülmekle birlikte toplumsal bir kanaati yansıtan bu övgüler, sırf öleni yüceltme kastıyla değil onun özelliklerini tarihe not düşmek ve nasıl biri olduğunu sonraki nesillere aktarmak amacıyla da yapılır.⁸ Bazılarına göre zamanın her şey üzerindeki hakimiyetini ifade eden dehr de bu tür şiirlerde işlenen temalar arasında zikredilmektedir.⁹

Yazın türleri içerisinde şiirin ayrı bir yer tuttuğu Cähiliye Dönemi’nde *vaşf*, *gazel*, *medīh*, *hiciv* gibi Arap şiirinin başat konularında çokça şiire rastlanırken *mersiye*lerin özellikle de eşlerin veya hayvanların ölümü üzerine

⁴ Ebu’l-Ferec el-Bağdādi Kudāme b. Ca’fer, *Naḫdu’s-Şi’r*, 118.

⁵ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 74.

⁶ Şevki Dayf, *er-Riṣā*, 5-6; İbrahim Fidan, *İbnu’n-Nakīb el-Huseyni ve Şiirleri*, 187-188; Mahmut Üstün, “Klasik Arap Şiirinde *Mersiye*” 397-403.

⁷ Kudāme b. Ca’fer, *Naḫdu’s-Şi’r*, 120.

⁸ Dayf, *er-Riṣā*, 6.

⁹ M. Faruk Toprak, *Endülüs Şiirinde *Mersiye**, 36. Cähiliye Döneminde başa gelen musibetlerin sebebi olarak görülen dehre söven, bu nedenle şātīmü’t-dehr” diye isimlendirilen şairler vardır. Taha Çelik, “‘Dehre Sövmeyiniz...’ Rivayeti Çerçevesinde Zaman Algısı” 71.

yazılan şiirlerin diğer konulara nispetle azlığı göze çarpmaktadır. Bunda da ölenin ardından bir nevi ağıt yakmak manasına gelen bu tür şiirlerin toplumda bir zayıflık olarak görülmesinin etkisi vardır.¹⁰ Özellikle ölen kadınlara ilgili *mersiye* örneklerine tesadüf edilmeyişi kadının Cähiliye Araplarında değer görmemesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Nitekim Cähiliye Dönemi'nde öldürülen kişiler için söylenmiş *mersiyeler* intikam duygusu ve düşmanlara meydan okuma isteğiyle tebarüz etmiştir.¹¹ Bu döneme ait *mersiyeler* daha çok babalar, oğullar, kardeşler, dostlar, akrabalar, kabile liderleri ve krallar için yazılmıştır.¹²

İslamiyet'in gelişiyile birlikte yazılan *mersiye* örnekleri daha ziyade Hz. Peygamber (sav), Hulefâ-yi Râşidîn, bazı idareciler ve savaşlarda büyük kahramanlık örneği göstermiş İslam şehitleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Emevîler Dönemi ise ortaya çıkan kabile ve mezhep taassubunun etkisinin yazılan *mersiyelere* damga vurduğu bir dönem olmuştur.¹³ Bunlara ilaveten Cerîr'in (30-110/650-728?) ölen eşine yazmış olduğu *mersiye* örneğinde olduğu gibi Emevîler Dönemi'nde *mersiye* temasının az da olsa çeşitlilik kazandığı söylenebilir.¹⁴ Hayvanlar için yazılmış *mersiyeler* ise önceki dönemlerden farklı bir muhteva ve üslup planına sahip olmayıp geçmişin devamı niteliğindedir.

Abbâsîler Dönemi, hayvanların ölümü üzerine yazılan *mersiyeler* de dahil olmak üzere *mersiye* temasının bir bütün olarak çeşitlilik kazandığı dönemdir. Tesirleri hayatın bütün yönlerinde görülen bu yeni medeniyetin etkileri şiire de yansımış, şairler *mersiyeleri* insanlar için yazılan şiirler olmaktan çıkarıp bu temaya yeni ufuklar kazandırmıştır.¹⁵ Bu dönemde şehirlere, hayvanlara, harap olmuş bağ bahçelere yakılan farklı ağıtlara rastlamak mümkün olduğu gibi dönemin bir rengi olarak hayvanların ölümü üzerine yazılmış alaycı şiirler de kaleme alınmıştır.¹⁶ Ayrıca sevgilinin eskiden yaşadığı yerlerin hüznü tasviri demek olan *atılâln* yerini saraylar almaya başlamış, *medîh* şiirlerinin mukaddimesinde geçip giden gençliğe

¹⁰ es-Seyyid Ahmed 'Imâra, *Rişâ'u'l-Ḥayevân fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, 29.

¹¹ Dayf, *er-Rişâ'*, 14.

¹² Muhammed Ḥasen Ebû Nâcî, *er-Rişâ' fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, 14.

¹³ Muhammed Ali Söylemez ve Mücahit Küçüksarı, "Arap Şiirinde Şairin Kendisine Mersiye Söylemesi: Mâlik b. er-Rayb'ın el-Ḳaşîdetu'l-Yâ'iyye'si Örneği," 1069; M. Faruk Toprak, "Mersiye," *DİA*, 29:215.

¹⁴ Cerîr her ne kadar bu konuda bir çığır açmış olsa da şiirin ilk beyti bu konuda yaşadığı baskıyı gözler önüne sermektedir: "Eğer utanmasam senin için tekrardan gözyaşı döker, senin kabrini ziyaret ederdim. Çünkü sevgili ziyaret edilendir" bk. İbn 'Atiyye Cerîr, *Divânu Cerîr*, 154.

¹⁵ Muhammed Muştafâ Haddâra, *İtticâhâtu'ş-Şi'ri'l-'Arabî fi'l-Ḳarni's-Şânî el-Hicri*, 439.

¹⁶ 'Imâra, *Rişâ'u'l-Ḥayevân fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, 59.

eseflenerek *mersiye* temasına yer vermek yine bu dönemde görülmeye başlanmıştır.¹⁷

Abbâsiler Dönemi'nde genel olarak şiirin bütününde özelde ise *mersiye* şiirlerinde görülen yeni yönelimlerin ve farklılıkların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan sebeplerden biri, klasik temalarda yazmış olduğu şiirlerle kendini kabul ettirmiş büyük şairlerin varlığının bazı şairleri kendilerini gösterebilecekleri farklı konularda şiir yazma arayışına sevk etmesidir. İbn Raşîk'a (390-456/1000-1064) göre yaşadıkları dönemde 500 iyi şairi yetersiz hissettirmiş olan Ebû Temmâm (190-231/805-846) ve el-Buhturî (204-289/819-897?) gibi usta şairlerin çağdaşı olan Ebû Hukeyme (ö. 239/854), cinsel iktidarsızlığına dair yazdığı *mersiyelerle* eşsiz olmak istediğini belirtmiş ve bu temada yazmış olduğu şiirlerle nam salmıştır.¹⁸ Nitekim onun *mucûn* ve *mersiyeyi* birleştirdiği şiir türüne başka şairler de öykünmüş, fakat bu şiirler Ebû Hukeyme'nin şiirlerine göre edebi açıdan zayıf bulunmuştur.¹⁹

2. Arap Şiirinde Hayvanlar İçin Yazılmış *Mersiyeler*

Eskiden beri en yoğun duyguların aktarım yollarından biri olan şiirin Cähiliye Dönemi'ndeki yüksek konumu malumdur. Tarihin başlangıcından bu yana insanların hayatında vazgeçilmez bir unsur olan hayvanların insanlık üzerindeki etkileri, mağara duvarlarına yapılan resimlerden hayvan şeklinde oyulan taşlara, ilkel yazıtlardaki çizimlerden halk arasında şifahi olarak yayılmış efsanelere konu olmuştur. Nitekim isimlerini kabilelerine ve çocuklarına ad olarak verdikleri hayvanlar Cähiliye Dönemi Arapları için de hayatın ayrılmaz bir parçası olmuş, pek çok efsane ve inanışa kaynaklık teşkil etmiştir.²⁰ Bu etkiyi deve, at, koyun, keçi gibi evcil; aslan, yaban sığırı, geyik, ceylan ve tavşan gibi yabani hayvanların tasvirlerine yer veren bu dönemin şiirlerinde özellikle de *Mu'allakalar'da* görmek mümkündür.²¹

Cähiliye Dönemi'nde hayvanlar üzerine yazılmış *mersiyeler* de göçebe bir hayat sürmenin bir sonucu olarak av hayvanlarını ve bunlarla olan mücadeleleri yansıtmakta, hayvanların ölümünden insanların kaçınılmaz yazgısına dair öğüt ve ibretler barındırmaktadır. Bu konuyla ilgili söylenen

¹⁷ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, 3:183-186.

¹⁸ Ebû 'Alî el-Hasen el-Kayrevânî İbn Raşîk, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şî'r ve Âdâbih*, 1:100; es-Südüânî, *Rişâ'u Gayri'l-İnsân fi's-Şî'ri'l-Abbâsi*, 127.

¹⁹ es-Südüânî, *Rişâ'u Gayri'l-İnsân fi's-Şî'ri'l-Abbâsi*, 154.

²⁰ Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, 1:85.

²¹ Cähiliye şiirindeki hayvan motiflerine dair ayrıntılı bilgi için bk. Hüseyin Cumu'a, *el-Hayevân fi's-Şî'ri'l-Cähili*; Mahmut Kafes, "Muallakalarda Bitki ve Hayvan Tasvirleri," 145-64.

şairler azlığına rağmen bu dönemde yaşayan insanların hayvanlarla kurduğu irtibatı gözler önüne sermesi itibariyle önemi haizdir.²²

Araştırmada ele alınacak ilk *merşiyeye* Cähiliye Dönemi şairlerinden Dübay‘a b. Hâriş’in atına yazdığı şiiirdir. Şair Ağar isimli atının ‘Âmir b. Tufeyl tarafından öldürülmesi sebebiyle bu *merşiyeyi* söylemiştir:²³[Vâfir]

جَزَى اللهُ الْأَعْرَى جَزَاءَ صِدْقِي	1	إِذَا مَا أُوْقِدَتْ نَارُ الْحُرُوبِ
يَقْبِي بِالْجَبِينِ وَمَنْكَبِيهِ	2	وَأَنْصُرُهُ بِمُطَرِدِ الْكُعُوبِ
وَأُذِفُهُ إِذَا هَبَّتْ شَمَالاً	3	بَلِيلًا حَزَجَفًا بَعْدَ الْجُنُوبِ
أَرَاهُ أَهْلَ ذَلِكَ حِينَ يَسْعَى	4	رِعَاءَ الْحَيِّ فِي طَلَبِ الْحَلُوبِ
فَيُخْفِقُ تَارَةً وَيُفِيدُ أُخْرَى	5	وَيَفْجَعُ ذَا الضَّعَائِنِ بِالْأَرْبِيبِ
إِذَا سَمِنَ الْأَعْرَى دَنَا لِلقاءِ	6	يُغِصُّ الشَّيْخَ بِاللَّبَنِ الْحَلِيبِ
الْكَتِفَيْنِ نَهْدٌ شَدِيدٌ مَجَالِزِ	7	الْأَسِنَّةِ كَالْعُلُوبِ أَنْزُرُ بِهِ
الْأَبْطَالِ حَتَّى عَلَى وَأُكْرِهُهُ	8	الْمَجُوبِ يُرَى كَالْأَرْجَوَانِي
يَوْمَ التَّقِينَا أَلَسْتُ بِصَاحِبِي	9	الْكُتَيْبِ يَوْمَ وَصَاحِبِي بِسَيْفِ

1. Allah Ağar’a sadakatının mükafatını versin. Harp ateşi tutuşturulduğu zaman,
2. Önüyle, sağ ve soluyla beni korurdu. Ben de onu peş peşe gelen mızraklardan koruyarak ona yardım ederdim.
3. Güney rüzgarından sonra soğuk ve sert esen kuzey rüzgarı çıktığı zaman onu ısıttım.
4. Köyün çobanları süt tedariki için koşuşturduğunda onu bu konuda ehil bulurdum.
5. Bazen başarısız olur bazan istediğini elde eder; akıllı, kindar adamları perişan ederdi.

²² ‘Îmāra, *Riṣā‘u’l-Ḥayevān fi’ş-Şi‘ri’l-‘Arabī*, 7.

²³ Ebū Bekr ‘Aşım b. Eyyüb el-Baṭalyevsī, *Şerḥu’l-Eş‘ari’s-Sitteti’l-Cähiliyye*, 2:301-304.

6. Ağar etlendiğinde [savaşta] tecrübeli kimselerin ağzındaki sütü boğazına tıkayan bir son yaklaşırdı.²⁴
7. Sırtının kıvrımları serttir. Dayanıklıdır o. Onda yarıklar gibi mızrak izleri vardı.
8. Onu savaşın kahramanları üzerine koşardım. Öyle ki [kana boyanması sebebiyle] kızıl erguvani [elbise giymiş biri] gibi gözükürdü.
9. El-Keşib ve Sîf'te bir arada olduğumuz dostum değil miydi o [elbette öyleydi].

Şairin şiirine tıpkı ölen insanların ardından yazılan *mersiyelerin* ‘azā’ bölümünde olduğu gibi atına dua ettiği ve onun faziletlerinden bahsettiği (te’bîn) görülmektedir. Şiirde zekâsı, sadakati, kuvveti, zorluklar karşında gösterdiği metaneti, insanlar için sağladığı yararlar atın methe konu olan nitelikleri olarak zikredilmiştir. Bu nitelikler içinde atın özellikle savaşlarda gösterdiği yararlılıklar diğer hususiyetlerine nazaran daha ön planda tutulmuştur. Bu da atın Câhiliye Dönemi’nde bir binek hayvanı olarak kullanılmasından ziyade sürati, zekâsı ve cesaretinden istifade edilen en önemli savaş unsuru olmasıyla ilgilidir. Nitekim Araplar savaşa gitmek için binek hayvanı olarak deveyi kullanırken düşmana yaklaştıklarında ise savaş meydanlarında yanlarında getirdikleri atları tercih etmişlerdir. Dâhîs ve el-Ğabrâ’ gibi savaşların at yüzünden çıkmasına bakıldığında atın o dönemki Arap toplumunda ne kadar önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.²⁵ Şairin atının öldürülmesi nedeniyle bir yakınını kaybetmişçesine duyduğu derin üzüntüsü şiirde net bir şekilde hissedilmektedir.

Çalışmada ele alınacak olan ikinci kaside Abbâsîler Dönemi’nin meşhur şairlerinden Ebū Nuvâs’a aittir. Abbâsîler Dönemi’nde hayat standartları ve yaşantı biçimlerinin değişmesiyle evcil hayvanlar artık evlerin içinde büyütülüp bir aile ferdi gibi muamele görmeye başlamıştır. Ölümünün ardından söylenen şiirler de duygu yoğunluğu itibariyle evin bir üyesi için söylenen şiirlerden farksızdır. Bu nedenle bu dönemde hayvanlar üzerine yazılan *mersiyelerin* hem muhteva hem de üslup olarak altın çağını yaşadığından söz edilebilir. İbnu’l-‘Allâf’ın, (218-318/833-930?) güvercinlerini yediği için komşuları tarafından öldürülen kedisine

²⁴ Şair muhtemelen burada düşman kabilenin ileri gelenlerinin şairin atının savaşa katılacağını duymasıyla içtikleri sütü boğazlarından geçiremeyip geri püskürttüklerini ifade etmekte, atının düşmanlar üzerinde saldırdığı korkuyu tasvir etmektedir.

²⁵ Nurettin Ceviz, “Mu‘allaka Şairlerinin Şiirlerinde At Tasviri,” 265.

merşiyesi,²⁶ Ebu'l-Ferec el-İşfahānī'nin bu çalışmada ele alınacak olan horozuna *merşiyesi*, 'Abbāsī veziri İbnu'z-Zeyyāt'ın (173-233/789-847) Mu'taşım-Billāh (180-227/796-842) tarafından elinden alınan atına *merşiyesi*, Ebū 'Īsā İbnu'l-Munecim'in (ö. ?) atı için dostları tarafından nazmedilen ve "el-Birzevniyyāt" adı altında toplanan on bir *merşiyeye* bu dönemin en meşhur şiirleri olarak zikredilebilir.²⁷

Ebū Nuvās'ın Hallāb isimli av köpeği yılan sokması sonucu ölmüş, şair de bunun üzerine can yoldaşını kaybetmesinin getirdiği hüznü ifade eden içli bir *merşiyeye* kaleme almıştır. Bir av tutkunu olan Ebū Nuvās'ın köpeğini ne denli sevdiği onunla yaşadığı av maceralarını anlattığı divanındaki 29 *urcūze* ve 4 kasideden oluşan *ṭard* şiirleri (av konulu şiirler) incelendiğinde de görülmektedir.²⁸ Şairin köpeğinin ölümü üzerine söylemiş olduğu, her beyti muşarra' olan söz konusu kasidesi şu şekildedir:²⁹ [Recez]

يَا بُؤْسَ كَلْبِي سَيِّدِ الْكِلَابِ	قَدْ كَانَ أَعْنَانِي عَنِ الْعُقَابِ	1
وَكَانَ قَدْ أَجْزَى عَنِ الْقَصَابِ	وَعَنْ شِرَاءِ الْجَلْبِ الْجَلَابِ	2
يَا عَيْنُ جُودِي لِي عَلَى حَلَابِ	مَنْ لِلطَّبَائِبِ الْعُفْرِ وَالذَّنَابِ	3
وَكُلُّ صَفْرِ طَالِعٍ وَتَابِ	يَخْتَلِفُ الْقَطَانَ فِي الرِّوَابِ	4
كَالْبَرْقِ بَيْنَ النُّجْمِ وَالسَّحَابِ	كَمْ مِنْ غَزَالٍ لَاحِقِ الْأَقْرَابِ	5
ذِي جَيْتَةٍ صَعْبٍ وَذِي ذَهَابِ	أَشْبَعَنِي مِنْهُ مِنَ الْكَبَابِ	6
وَالدُّنْيَا إِلَى تَبَابِ	بِهِ وَكَانَ عُذَّتِي وَ نَابِ	7

²⁶ İbnu'l-'Allāf'ın *merşiyesini*, bu makede ele alınacak olan el-Kāsim b. Yūsuf el-'İclī'nin keçisine yazdığı *merşiyesinde* olduğu gibi aslında öldürülen bir dostu için yazdığını, korkusundan dolayı bunu sembolik bir anlatımla kedi üzerinden dile getirdiğini söyleyenler de vardır. *Merşiyenin* yazıldığı kişiyle alakalı farklı rivayetler için bk. Ebū Bekr el-Ḥasen b. 'Alī b. Aḥmed b. Beşşār en-Nehrevānī İbnu'l-'Allāf, *Şi'ru İbni'l-'Allāf*, 15; Nevzat H. Yanık, "İbnu'l-'Allāf," *DİA*, 20:484-485.

²⁷ Ebū Mañşūr Abdülmelik eş-Şe'ālibī, *Yetimetu'd-Dehr fi Meḥāsini Ehli'l-'Aşr*, 3:253-269; Toprak, "Mersiyeye," *DİA*, 29:216.

²⁸ el-Ḥasen b. Hānī' Ebū Nuvās, *Dīvānu Ebī Nuvās*, 624.

²⁹ Ebū Nuvās, *Dīvānu Ebī Nuvās*, 643. *Taşrīf*; şiirde ilk beytin birinci şatırının son tef'ilesinin, ikinci şatırının son tef'ilesi ile vezin, irab ve kafiye yönünden uyumlu olmasıdır. İbn Raşīk, *el-'Umde*, 1:173.

كَأَنَّمَا يُدْهَنُ بِالزَّيْتِ	أَصْفَرُ قَدْ خُرَجَ بِالْمَلَابِ	8
إِذْ بَرَزَتْ كَالِحَةَ الْأَنْبِيَابِ	فَقَيْتَمَا نَحْنُ بِهِ فِي الْعَابِ	9
كَأَنَّمَا تُبْصِرُ مِنْ نِقَابِ	رَفْشَاءَ جَزْدَاءَ مِنَ النَّيَابِ	10
لَمْ تَنْزِعْ لِي حَقًّا وَلَمْ تُحَابِ	فَعَلِقْتُ غُرْفُوتهُ بِنَابِ	11
كَأَنَّمَا تَنْفُخُ مِنْ جِرَابِ	فَخَرَّ وَأَنْصَاعَتْ بِلا اِرْتِيَابِ	12
حَتَّى تَدْوِقِي أَوْجَعَ الْعَذَابِ	لَا أَبْتُ إِنْ أَبْتُ بِلا عِقَابِ	13

1. Ah köpeğimi kaybetmenin getirdiği ızdırap! Köpeklerin efendisi...Beni kartallara muhtaç etmemişti.
2. Beni kasaptan müstağni kılmış, celepten et satın almaya ihtiyaç bırakmamıştı.
3. Ey gözlerim! Hاللّٰب için gözyaşı dökmem hususunda bana cömert davran. Bundan sonra ceylanları kim [yakalayacak] kurtları kim [defedecek].
4. Avlarını kapıp götüren, tepeleri mesken tutmuş yükseklerden uçan o şahinler [gibi]
5. Yıldızlar ve bulutlar arasında çakan şimşek gibi hızlı. Nice narin ceylanlar vardır ki
6. Çevik ve yakalaması zordur onları, doyurdu beni onların her türlü kebabıyla.
7. Dünya[m] yıkılmaya yüz tutmuş iken onunla [ava] çıktım. Ki o benim dayanağım ve silahım idi.
8. Sarıya çalan bir topraktan çıkarılmış, sanki altın suyuna batırılmış sarı bir köpekti o.
9. Biz onunla ormanda iken birden dişlerini çıkartmış [bir yılan] belirdi.
10. Benekli benekli yumuşak derisi olan, sanki bir peçenin ardından bakan gözlere sahipti.
11. Dişini geçirerek köpeğin bacağına dolandı. Doğrusu benim varlığıma da hiç aldırmış etmedi.
12. Hاللّٰb cansız bir şekilde yere düştü, yılan da bir güvensizlik hissetmeksizin sanki zehir kesesini boşaltarak çekip gitti.
13. Eğer azabın en acısını tatmaktan kurtularak sabaha çıkarsan ben de gün yüzü görmeyeyim.

Ebū Nuvās'ın köpeğinin ölümü üzerine söylemiş olduğu yukarıdaki *merşiyesi* bazı yönleri itibariyle eski dönemlerde yazılmış olan *merşiyelerden* farklılık arz etmektedir. Cāhiliye Dönemi'nde de hayvanlar için yazılmış *merşiyeler* bulunmakla birlikte yukarıda da ifade edildiği üzere bunlar genelde bir kaside uzunluğuna sahip değildir ve Recez bahri de bu dönemde yazılmış *merşiyelerde* kullanılan bir bahir olmamıştır. Daha çok halk ezgilerinde ninni ve çocuk şarkılarında, savaş alanında yapılan atışmalarda kullanılan bu bahir, 'Abbāsiler Dönemi ile farklı konuların anlatımında kullanılmaya başlanmıştır.³⁰ Ayrıca bu döneme ait *merşiyelerde* ölenin sadece faziletleri anılmakla kalmayıp ölümünün detaylı bir şekilde tasvirinin yapıldığı *taḥkiye* üslubu tercih edilen anlatım yöntemlerinden biri olmuştur.³¹ Nitekim bu durum Ebū Nuvās'ın *merşiyesinde* de bariz bir şekilde müşahade edilmektedir. Şair şiirine yaşadığı hüznün ne denli büyük olduğunu ifade ederek başladıktan sonra köpeğinin sahip olduğu meziyetlerine, fiziki özelliklerine değinmiş, ardından onun ölümünün ve ölümüne sebep olan yılanın ayrıntılı bir betimlemesini yapmış, son beyitte ise yılanı bedduada bulunmuştur.

Kendisinden önceki dönemlerde yazılmış olan *merşiyelerde* olduğu gibi yitirilen kişinin ardından ölüye bir vefa borcu olarak gözyaşı dökmenin talep edilmesi bu şiirde de söz konusudur. Kabileler arası yapılan savaşlarda öldürülen kardeşleri Şahr ve Mu'āviye için yazmış olduğu şiirlerle tanınan el-Ḥansā'nın (ö. 24/645) Şahr için yazmış olduğu *merşiyesinin matla'* beytinin bu şiirin üçüncü beytinde ufak değişikliklerle tekrar edildiği görülmektedir. El-Ḥansā'nın söylemiş olduğu *merşiyenin* ilgili beyti şu şekildedir:³² [Serī']

وَإِنِّي عَلَى صَخْرٍ بِدَمْعٍ هُمُولٍ

يَاعَيْنِ جُودِي بِالْأَمْوَعِ السُّجُولِ

Gözlerim! Dökeceğim gözyaşı konusunda bana cömert davranın,
boşalan gözyaşlarıyla Şahr'a ağlayın.

Arap Edebiyatında hayvanlar için yazılmış en uzun *merşiyelerden* biri 'Abbāsiler Dönemi'nde yaşamış olan el-Ḳāsim b. Yūsuf el-'İclī'ye (ö. 220/835) aittir. Şiirlerinin yaklaşık üçte biri hayvanlara dair yazmış olduğu *medīḥ* ve *merşiyeye* şiirlerinden oluşan ve bu özelliği ile temeyyüz etmiş bir şair olan el-Ḳāsim b. Yūsuf,³³ keçisi için 47 beyitlik uzunca bir *merşiyeye* kaleme almıştır.

³⁰ Tefkik Rüştü Topuzoğlu, "Recez," *DİA*, 34:509.

³¹ Haddāra, *Itticāhātu's-Şi'ri'l-'Arabī fi'l-Ḳarni's-Şāni el-Hicrī*, 442.

³² Ummu 'Amr Tumādir bint 'Amr b. el-Ḥāriş b. eş-Şerid el-Ḥansā, *Divānu'l-Ḥansā*, 95.

³³ Ebu'l-Ferec el-İşfahānī, *el-Eğāni*, 23:111; Rıdā Muḥammed Aḥmed, "Riṣā'u'l-Ḥayevān ve'l-Ṭayr fi Şi'ri'l-Ḳāsim b. Yūsuf beyne'r-Remziyye ve'l-Vāki'iyye," 405.

Kasidenin hayvanlar üzerine yazılmış *mersiyelerden* ayrıştığı farklı bir özelliği bulunmaktadır. Şiirin büyük bir bölümünde bir keçi sahip olduğu üstün nitelikleriyle övülürken bazı beyitlerde muhatap doğrudan bir kadın olmaktadır. Bu durumda şiirinin muhatabının kim olduğu hususunda iki ihtimal belirmektedir: İlki, şiirde keçiye dair anlatının tamamı bir kadını sembolize etmektedir. İkincisi, ortada ölen bir keçi olmakla birlikte şairin çok değer verdiği ama yaşadığı endişe ve korku nedeniyle kimliğini gizlemek zorunda kaldığı bir kadının ölümü üzerine her iki ihtimali de destekleyecek şekilde şiir hem kadına hem keçiye yönelik yazılmıştır. ‘Abbāsiler Dönemi’nde İbnü’l-‘Allâf’ın öldürülen kedisi için yazdığı *mersiyesinde* de söz konusu olan buna benzer bir durum ikinci ihtimali güçlendirmektedir. Rivayete göre İbnü’l-‘Allâf, dostu İbnü’l-Mu‘tezz’in (247-296/861-908) Muhtedir-Billâh (282-320/895-932) tarafından öldürülmesinden sonra ona açıkça *mersiye* söylemekten korktuğu için *mersiyesini* kedisi üzerinden söylemiştir. İbnü’l-‘Allâf’ın oğlu Ebu’l-Hasen’in, Vezir eş-Şâhib b. ‘Abbâd’a (326-385/938-995) babasının bu kasidesini okuduğunda vezirin bu şiirde İbnü’l-Mu‘tezz’in sembolize edilmiş olduğunu söylemesi de bu ihtimali destekleyen bir başka husustur.³⁴ Dolayısıyla ‘Abbāsiler Dönemi’nde hayvanlar üzerine yazılmış bazı *mersiyelerin* zahirine bakıldığında bir hayvan için, batınında ise bir insan için yazılmış olma ihtimalleriyle temayüz ettiği söylenebilir. El-Ķāsim b. Yūsuf’un keçisine veya keçinin sembolize ettiği kadına yazdığı *mersiyeyi* birkaç bölümde incelemek mümkündür. Şiirin mukaddimesini oluşturan ilk beyitleri *ġazel* muhtevasına sahip olup bu bölümde keçinin fiziksel özellikleri itibariyle methe konu olduğu görülmektedir:³⁵ [Ĥafîf]

كَالْعُرُوسِ الْأَدْمَاءِ يَوْمَ الْجِلَاءِ	عَيْنُ بَكِّي لِعَعْتَرِنَا السَّوْدَاءِ	1
لِ بِمَا فَاقَ لَوْنَ الْحِلَاءِ	ذَاتِ لَوْنٍ كَالْعَنْبَرِ الْوَرْدِ قَدْ عَلَ	2
نِ وَحَصْرَعَيْنِ كَالدَّلَائِ الْمَلَاءِ	ذَاتِ رَوْقَيْنِ أَمْلَسَيْنِ رَقِيقَيْنِ	3
شَيْئَةٍ قَفْرِ مِنْ جَارِيَاتِ الْحَبَاءِ	ذَاتِ جِيدٍ وَمُفْلَتَيْنِ كَوْحِ	4

³⁴ Yanık, “İbnü’l-Allâf”, *DİA*, 20:485.

³⁵ Bekr Muhammed b. Yahyâ eş-Şüli, *Kitābu’l-Evrāk Kısmu Aĥbāri’ş-Şu‘arā*, 164.

وَأَبْتَسَامٌ عَنْ وَاضِحَاتٍ نِقَاءٍ	أُذُنٌ سَبْطَةٌ وَخَدٌّ أَسِيلٌ	5
كِبٌ فِي جِزْمٍ بَكْرَةٍ كَوْمَاءٍ	وَلَبَانٌ رَحْبٌ وَذُو فِقْرِ رَكٌ	6
فِي اغْتِدَالٍ مِنْ خَلْقِهَا وَاسْتِوَاءٍ	وَتَوَانٍ مُوْتَقَاتٍ شِدَادٌ	7
فَقَةَ زَيْنَتْ بِبَهْجَةٍ وَبَهَاءٍ	فَخَمَةٌ عَبْلَةٌ مَعَ الْعُنْفِ وَالرِّقِ	8

1. Gözlerim! Düğün gününde [süslenmiş], esmer tenli geline benzeyen kara keçimizin yasını tutun!
2. [O keçi ki] şarabın rengine baskın gelecek kadar, kendisine içirilen kızıl amberin rengi gibi [siyah] bir renge sahipti.
3. İnce, pürüzsüz boynuzları, dolu tulumlar gibi memeleri var.
4. Koşturup duran narın ceylanlar gibi iki kara gözü ve [ince] boynu vardı.
5. Uzun kulaklar, ince yanaklar, tertemiz dişlerin ardından beliren bir tebessüm...
6. Geniş bir göğüs, hörgüçlü, genç bir devenin bedenine yerleştirilmiş bir omurga...
7. Sağlam, güçlü bacaklar, hilkat itibariyle birbirine müsavi ve dengeli...
8. Sertlik ve yumuşaklığın eşlik ettiği gösteriş ve şaşaa ile süslenmiş şatafat ve görkem...

Kasidenin ilk beytinde, *merşiyelerde* sıklıkla karşılaşıldığı üzere, şair önce ölenin ardından gözyaşı dökme çağrısında bulunmuş, ardından ölen keçisinin özelliklerini sıralamaya geçmiş; bir geline benzetilen keçi sonraki beyitlerde dış görünüşü itibariyle övülmüştür. Mizahi üslubun kendisini hissettirdiği aşağıdaki beyitlerde ise keçinin, sağladığı yararlar ve sahip olduğu meziyetler açısından insanlarla mukayesesi yapılarak yine övgünün sürdürüldüğü görülmekte, keçi kimi zaman ev hanımına kimi zaman harem ağasına bazen de iffetli genç kızlara teşbih edilmektedir. İlgili beyitler okuyanda bir keçinin değil de keçi suretinde şerefli, asil bir kadının övüldüğü izlenimini uyandırmaktadır. Nitekim keçiyile sembolize edilen kişinin ‘Abbāsilerin veya Hz. Ali taraftarlarının ileri gelenlerinden bir kadın olduğunu, ‘Abbāsileri sembolize eden siyah rengi şiirde türevleriyle birlikte ona yakın yerde tekrarlamasının da bunun bir delili olduğunu söyleyenler vardır.³⁶

³⁶ ‘Abdulmecid el-Usdāwī, *Şi‘ru’l-Kāsim b. Yūsuf el-‘İclī*, 53.

9	فَإِذَا شِئْتِ قُلْتِ رَبِّي بَيْتٍ	ذَاتِ طِفْلَيْنِ مِنْ خِيَارِ النِّسَاءِ
10	وَإِذَا شِئْتِ قُلْتِ رَبِّي خَدِرٍ	فِي حُجُورِ الحُضَّانِ وَالرُّقْبَاءِ
11	أَيْنَ لَا أَيْنَ مِثْلُهَا مُصْطَفَاةً	مِنْ صَفَايَا المُلُوكِ وَالوُزَرَاءِ
12	أَيْنَ لَا أَيْنَ مِثْلُهَا مُقْتَنَاةً	عِنْدَ حَالِيْنَ شِدَّةٍ أَوْ رَحَاءِ
13	أَيْنَ لَا أَيْنَ مِثْلُهَا لِجَمِيعٍ	أَغْنِيَاءِ فِي النَّاسِ أَوْ فُقَرَاءِ
14	عُدَيْتِ بِالنَّوَى وَبِالْقَسْبِ وَالْقَتِّ	بِ وَحُزْرِ النَّعِيِّ وَالْحُلُوءِ
15	تَرَفَّتِ بِالمَاءِ المُبْرَدِ فِي الصَّيِّ	فَبِ وَفِي التَّبَرْدِ أُذِفَّتِ بِالصَّلَاءِ
16	وَضَرَبْنَا لَهَا الحِجَالَ وَوَكَّلَ	نَاهَا مِنْ حَرَائِرٍ وَإِمَاءِ
17	كَلَّمْتُمْ مُشْفِقٌ يُعَدِّي مِنَ الرِّقِّ	قَةَ بِالأُمَمَاتِ وَالْأَبَاءِ
18	رُبَّ بَعْلٍ زَفَّتِ إِلَيْهِ مِنَ اللَّيِّ	لِي تَهَادَى قَوْدًا مَعَ الوُصَفَاءِ
19	وَهِيَ لَوْلَا القِيَادُ عَنْهُ نَوَاذٍ	لِعَقَافٍ أَوْ عِرَّةٍ أَوْ حِيَاءِ
20	لَوْ يُحَلِّي عَنْهَا لَصَدَّتْ عَنِ البَعِّ	لِي صُدُودِ المُتَبَيِّةِ العُدْرَاءِ
21	فُلِدَّتْ بِالعُيُونِ وَالوُدُوعِ حَوْفًا	وَحَدَارًا مِنْ أَعْيُنِ الأَعْدَاءِ

9. İstersen ona kadınların en hayırlılarından, iki çocuk sahibi ev hanımı de.

10. İstersen ona mürebbiye ve bakıcıların odasındaki kızlar ağası de.

11. Kralların ve vezirlerin tercih ettikleri arasında hani nerede onun gibi üstün olan?

12. İki durumda darlık ve bollukta, onun gibi elde tutulan bir şey hani nerede?

13. Zengin olsun fakir olsun bütün insanlar için onun bir benzeri hani nerede?

14. Meyve çekirdekleri, kuru hurma, acur, saf ekmek ve tatlı ile beslendi.
15. Yazın soğuk suyun keyfini sürdürdü, kışın soğukta ise yakılan büyük ateş ile ısıtıldı.
16. Kilitler vurduk ona [muhafazası için] hür ve köle kadınları [bakımı için] görevlendirdik.
17. Anne babaların [çocuklarına gösterdiği] hassasiyete benzer bir şekilde herkes onu besleyerek ona şefkat gösterirdi.
18. Nice tekelere yanında hizmetçiler ve düğün alayıyla geceleyin gelin olarak götürüldü.
19. O iffetine, şerefine ve hayasına çok düşkündür. Eğer tekelerin ona yönlendirilmesi olmasaydı [onlara dönüp bakmazdı bile].
20. Eğer teke ondan uzaklaştırılsa bakire genç kızların yüz çevirdiği gibi ondan yüz çevirirdi.
21. Düşmanların [kem] gözlerinden korkulduğu için onlardan sakınmak adına renkli ipler ve boncuklardan kolyeler asıldı boynuna.

Şiirin devamında keçinin ölümü ele alınmakta, *merşiyelerde* alışık olunduğu üzere ölü için dua edilmekte ve ölünün hatırasının unutulmayacağına dair verilen sözler yinelenmektedir. İlk 8 beyit şiirin okunduğunda doğrudan bir keçi için yazıldığını düşündürürken sonraki beyitler *merşiyenin* bir keçiden ziyade bir kadına yazıldığı duygusunu daha baskın bir şekilde hissettirmektedir. Zira şair ölenin kabri başında ağlamakta ve onun için dua etmektedir. Bu durum ise bir hayvandan ziyade ölen bir insan için yapılan uygulamaya daha yakındır.³⁷

إِذَا دَهَانَا فِيهَا خُلُوفُ الْقَضَاءِ	ثُمَّ لَمْ يُنَجِّنَا الْجِدَارُ عَلَيَّهَا	22
وَوَتَّانَهَا حَيْ لَدَى الْأَحْيَاءِ	أَصْبَحْتَ فِي الرَّبِّ زَهِيئَةً رُمْسِي	23
مَا سَقَى الْأَرْضَ صَوْبُ مَاءِ السَّمَاءِ	لَسْتُ أَنْسَى مَحَاسِنَ السَّوْدَاءِ	24
دَاءِ بَلَّ صَمَمْتِ مِنَ السَّوْدَاءِ	بُورِكَتْ حُفْرَةٌ تَصَمَمْتِ السَّوْ	25
سَلَبْتَنِي السَّوْدَاءُ حُسْنَ الْعَرَاءِ	كَيْفَ لِي بِالْعَرَاءِ لَا كَيْفَ عَثَّهَا	26

22. Sonra hüküm vaki olunca onu gözetip kollamamız bizi [kaderden] kurtaramadı.

³⁷ eş-Şulî, *Kitābu'l-Evrāk Kısmu Ahbārî's-Şu'arā*, 165.

23. Övgüsü hayat sahiplerinin [dilleri]nde yaşatılırken kendisi toprağın içinde kabrin tutsağı oldu.
 24. Göğün suyu yeryüzünü suladığı müddetçe karanın güzelliklerini unutacak değilim.
 25. O karayı hatta kalpten [bir parçamı] içinde barındıran o çukur mübarek kılınsın.
 26. Benim için teselli ne mümkün. Karam, en güzel tesellimi benden çekip almış iken nasıl olsun ki.

Aşağıdaki beyitlerde *mersiyenin* bir kadına yazılmış olma ihtimali çok daha belirgin olup ölenin Arapların en soylu kadınlarından biri olduğu vurgulanmakta, onun cefakâr ve vefalı yönü ön plana çıkarılmaktadır:

ضِ وَإِخْدَى عَقَائِلِ الْخُلَفَاءِ	مِنْ بَنَاتِ الْعَرَابِ فِي الْحَسَبِ الْمَحْ	27
وَ إِذَا أَعْصَفَتْ رِيَّاحُ السَّيِّئَاءِ	نِعْمَ أُمُّ الْعِيَالِ فِي الْحَرِّ وَالْقَرِّ	28
عُ وَتَدْعُو ذَاتَ الْمِرَاءِ بِمَاءِ	لَا تَشْكِي جُوعًا وَإِنْ مَسَّهَا الْجُوعُ	29

27. Soyca asil Arap kızlarından, halifelerin kıymetli eşlerinden biridir o.
 28. Sıcakta ve kış rüzgarlarının estiği soğukta ailenin ne iyi annesidir o.
 29. Açlık çekse bile açlıktan şikâyet etmez, [o halde iken bile] tanımadığı kimseyi su içmeye çağırır.

Aşağıdaki beyitlerde ise yeniden keçinin methe konu olan özellikleri sıralanmakta ve böylece sanki üstteki beyitlerde *mersiyeye* konu olan asıl kişinin nitelikleri zikredildikten sonra ifşasından korkulduğu için tekrardan keçiye geçiş yapılmaktadır:

رَّةَ مَرِي الْأَكْفِ غَيْرَ عَنَاءِ	تَحْلُبُ الدَّرَّةَ الْغَزِيرَةَ بِالْجَزْ	30
مِ صَبَّاحًا طَوْرًا وَجُنْحَ الْعِشَاءِ	تَمَلُّا الْمِخْلَبَيْنِ طَوْرَيْنِ فِي الْيَوْمِ	31
بِ إِذَا مَا قَرَعْنَ قَعْرَ الْإِنَاءِ	وَتَخَالِ الشُّخُوبَ وَقَعِ السَّابِي	32
رَ سَحَابٍ بِدِيمَةٍ هَطَلَاءِ	وَلَهَا ضَرَّةٌ دُرُورٌ كَمَا دُرُ	33
قَدْ سَقَتْنَا السَّوْدَاءُ مِلءَ الْإِنَاءِ	كَمْ صَبُوحٍ وَكَمْ غَبُوقٍ وَقَبِيلِ	34

وَحَقِيقًا مُخَمَّرًا فِي الْبَيْقَاءِ	كَمْ شَرِينًا مَحْضًا لَهَا وَصِيَا حَا	35
قَدْ جَمَعْنَا طَرِيَهُ لِسِلَاءِ	رُبَّ جُبْنٍ مِنْهَا وَرُبْدٍ طَرِيٍّ	36
لِ وَبِالْزَّرْسِيَانِ بَعْدَ الْغَدَاءِ	فَأَكَلْنَا بِالسِّقَاءِ مِنَ النَّحْ	37
ءُ قَدِيرًا وَأَعَقَبَتِ بِالسَّوَاءِ	رُبَّ جَدِيٍّ قَدْ أَطْعَمْتَنَا السُّوَيْدَا	38
فِي رِضَاعٍ رِيٍّ وَحُسْنِ غَدَاءِ	وَعِنَا قِي سَمِينَةٍ حَمْرَاءِ	39
صُرُّ عَنْهُ تَعْدَادُ ذِي الْإِخْصَاءِ	وَأَصَبْنَا مِنَ السُّوَيْدَاءِ مَا يَقِي	40
وَوَظْمَاءِ فِي طَاعِمِينَ رَوَاءِ	كَمْ وَكَمْ أَطْعَمْتِ وَأَزَوْتُ سَعَابَا	41
لَكَ طَيْبُ النَّثَا وَحُسْنُ النَّثَاءِ	كُنْتُ غَيْثًا حَيًّا وَكُنْتُ رَيْبَعًا	42
كَ رَخِيصًا إِنْ كَانَ أَوْ بَغْلَاءِ	لَوْ قَدَى الْعِيُّ مَيِّتًا لَفَدَيْنَا	43
لَنَا فِيكَ مُطْمِعَاتُ الرَّجَاءِ مَثْ	حَبْدًا أَنْتِ يَا سُوَيْدَاءُ لَوْ تَمْ	44

30. Güçlük çekmeden, [onun sütü] bol memelerini ellerinle sıvazlayarak çömleğe sağardın.

31. Süt kabını sabah ve akşam karanlığında, günde iki kez doldururdun.

32. Kabın dibine düştüğünde, sütün akışını sanki sağanak yağmur damlaları düşüyormuş zannederdin.

33. Onun, kesintisiz bir şekilde sakın sakın yağmurunu indiren bulutlar gibi bol süt veren memeleri vardı.

34. Nice sabah, öğlen ve akşam içmelerinde kara [keçimiz] kabı doldurarak bizim susuzluğumuzu gidermişti.

35. Nice kereler ister saf olsun isterse su katıp incelterek, ya da kırbada mayalayıp yağın çıkartarak sütünü içmişizdir.

36. Tereyağı yapmak için taze sütünü toplamış, ne kadar da çok peynir ve kaymak yapmışızdır.

37. Onu bal ve hurma ile öğle yemeğinden sonra afiyetle yemişizdir.

38. Kara [keçimiz] [doğurduğu] pek çok oğlak sayesinde kâh tencerede pişirilmesiyle kâh sonrasında ızgarasıyla bizi doyurmuştur.

39. Ağzımıza layık, kırmızı tüylü semiz süt oğlaklar...

40. Sahip olduğu özellikleri saymakla bitmeyen kara [keçimizden] nice faydalar temin etmişizdir.

41. Doyasıya yemek yiyenleri yedirerek içirerek ne kadar da çok beslemiş, onların susuzluğunu gidermiştir.

42. Sen sürekli bir yağmur, bir ilkbahar oldun [bizlere]. En tatlı hatıralar, en güzel övgüler sana aittir.

43. Eğer yaşayan, bir ölüye canını feda etseydi ister ucuz olsun isterse pahalı biz sana canımızı feda ederdik.

44. Ne iyiydin sen ey kara! Sana dair beslenen umutlar gerçekleşseydi ya.

Şair zahirde keçisini veya batında keçinin sembolize ettiği kadını üstün niteliklerle övdükten sonra *mersiyelerde* sıkça değinilen ölüm olgusuna, hayatın faniliğine değinerek şiirini öğüt ve nasihatlerle bitirmektedir:

دَاءَ هَيْبَاتٍ مَا لَنَا مِنْ بَقَاءِ أَيُّ حَيٍّ يَبْقَى فَتَبْقَى لَنَا السَّوْءُ 45

خَلَقَ اللَّهُ أَهْلَهَا لِلْفَنَاءِ كَيْفَ يَرْجُو الْبَقَاءَ سُكَّانُ دَارٍ 46

رِ حُلُودٍ إِقَامَةٍ وَجَزَاءِ وَلَهُمْ بَعْدَهَا مَعَادٌ إِلَى دَا 47

45. Hangi canlı baki kalmış da kara bizim için hep yaşasın. Heyhât! Bizim için ölümsüzlük yoktur.

46. Allah o diyarın ahalisini fanilik üzere yaratmışken bu dünyanın sakinleri ölümsüzlüğü nasıl umabilir ki?

47. Bundan sonra onlar için her şeyin karşılığının verileceği ebediyet yurduna nihai dönüş vardır.

Netice olarak şiirin bütününe bakıldığında hem bir keçiye hem de keçinin sembolize ettiği bir kadına *mersiye* yazıldığı fikrini besleyen unsurlar şiirde yer almaktadır. Hatta şiirde keçiye dair zikredilen özellikler bir kadına ait olabilecek niteliklere kıyasla çok daha fazla işlenmiştir. Bu hususiyeti itibariyle şiir her iki ihtimali de barındırmakla birlikte yüksek tabakadan olduğu düşünülen kadına yazmış olduğu bu şiir nedeniyle ayıplanacağı ve cezalandırılacağı korkusuyla şairin böyle bir sembolik anlatıma başvurduğu söylenebilir.³⁸

³⁸ Ahmed, "Riṣā'ū'l-Ḥayevān ve't-Ṭayr fi Şi'r'i'l-Ḳāsim b. Yūsuf beyne'r-Remziyye ve'l-Vāḳi'yye," 390.

Çalışmada ele alınacak olan bir diğer *mersiye* Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin horozunun ölümü üzerine yazdığı 39 beyitlik kasidesidir. Ebu'l-Ferec'in hayvanlara karşı özel bir ilgisi olduğu, beslediği kedi, horoz ve koyunun ölmesi münasebetiyle *mersiyeler* yazdığı bilinmektedir.³⁹ Üslubunun akıcılığı, manasının güzelliği ile temayüz eden aşağıdaki kasidesi de hayvanlar için yazılmış en güzel *mersiyelerden* biri olarak değerlendirilmiştir.⁴⁰ Şiiri birkaç bölümde ele almak mümkündür. İlk bölümde şair, horozunun ölümünü başına üst üste gelen felaketlerden biri olarak görmekte ve bahtsızlığından şikâyet etmektedir. Şair bu bölümde kuduz bir köpeğe benzettiği kaderinin kendisine yaşattığı yürekler acısı durumlarla peşini hiç bırakmayışına adeta isyan etmektedir:⁴¹[1-9] [Kâmil]

حَطْبٌ طَرَفْتُ بِهِ أَمْرَ طُرُوقِ	1	فَطَّ الْحُلُولِ عَلَيَّ غَيْرُ شَفِيقِ
فَكَأَنَّما نُوبُ الرِّمَانِ مُجِيطَةً	2	بِي رَاصِدَاتٍ لِي بِكَلِّ طَرِيقِ
حَتَّى مَتَى تَنْعِي عَلَيَّ صُرُوفُهَا	3	وَتُعْصَبِي فَجَعَلُهَا بِالرِّيقِ
ذَهَبَتْ بِكَلِّ مُصَاحِبٍ وَمُنَاسِبِ	4	وَمُؤَافِقِي وَمُرافِقِي وَصَدِيقِ
حَتَّى بِدِيكِ كُنْتُ أَلْفَ قَرَبَةٍ	5	حَسَنِي إِلَيَّ مِنَ الدُّبُوكِ رَشِيقِ
أَلْقَى عَلَيَّهِ الدَّهْرُ مِنْهُ كَلْكَلا	6	يُغْفِي الوَزَى وَيُثَبِّتُ كَلَّ قَرِيقِ
وَرَمَاهُ مِنْهُ بِحَدِّ سَهْمٍ شَائِكِ	7	لِدَخَائِرِ المُسْتَطَهْرِينَ عُلُوقِ
عَلَبَتْ صُرُوفُ الدَّهْرِ فِيهِ تَخَالِنِي	8	أَنِي لِرَيْبِ الدَّهْرِ غَيْرُ مُطِيقِ
حُرْنِي عَلَيَّهِ دَائِمٌ مَا عَرَدْتُ	9	وُزُقُ الحِمَامِ ضَعَى بِذِرْوَةِ نَبِيقِ

1. En kötü talihsizlikler kapımı çaldı, başıma gelen kötülükler bana merhamet göstermedi.
2. Sanki zamanın aksilikleri beni kuşatmakta ve bütün yollarda beni gözetlemekte.

³⁹ Hulusi Kılıç, "Ebü'l-Ferec el-İsfahânî," *DİA*, 10:316.

⁴⁰ Muḥammed 'Abdulcevâd el-Aşma'î, *Ebu'l-Ferec el-Esbahâni ve Kitâbuhu'l-Eğâni*, 164.

⁴¹ el-Aşma'î, 164-165.

3. Zamanın felaketleri daha ne zamana kadar üzerime saldıracak ve salyasıyla dayanılmaz acıları beni nefessiz bırakacak.
4. Dostları, kafa dengi uyumlu arkadaşları, ahbabları...Hepsini aldı götürdü.
5. Hatta yakınlığına alıştığım, bana bütün horozlardan güzel gelen, alımlı horozumu bile.
6. Zaman ona insanları mahveden ve her grubu dağıtıp ayıran [felaketleriyle] üzerine çullandı.
7. [Zamanın musibetlerinden] temizlenmek [kurtulmak] isteyenlerin sakladığı değerli hazinesine [horozu] sivri uçlu, yapışıp kalan keskin okunu fırlattı.
8. Kaderin cilveleri benim zamanın felaketlerine karşı güç yetiremeyeceğimi düşünerek [buna rağmen] o hususta beni mağlup etti [hükümünü icra etti].
9. Gümüş renkli güvercinler kuşluk vakti tepelerde öttüğü müddetçe ona duyduğum üzüntüm bitmeyecek.

Şairin yukarıdaki beyitlerde horozunu kaybetmesi nedeniyle yaşadığı üzüntüyü son derece hisli bir şekilde tasvir ettiği görülmektedir. Hayatta kalan son tesellisi, tutunacak dalı olarak gördüğü horozun ölümü şairi derinden etkilemiş, bu kayıp onda hiç bitmeyecek bir kedere yol açmıştır. Şair sonraki beyitlerde ise horozun kendisi için ne anlam ifade ettiğini açıklarken sanki bir evladını kaybetmenin hüznünü yaşamaktadır. Kucaklara alınıp sevilerek evin neşesi haline gelmiş horozun tıpkı bir çocuğun büyümesine şahit olunup yaşanan güzel anıların hatırlanmasında olduğu gibi şairi geçmişe götürdüğü görülmektedir. Yıllar geçtikçe horozun güzelliği zirveden zevale doğru bir seyir izlemiş, yaşanan bu değişim bir film şeridi gibi şairin zihninde hatıra gelip horozun solup giden güzelliği için ağlamasına neden olmuştur. Ayrıca şairin horozuna أبو النذير (uyaranların babası) şeklinde hitap etmesi de horozun ötmesiyle bereket ve uyanmaya vesile oluşuna dair hoş bir gönderme olarak zikre değer bir başka husustur.

وَعَدِيَّ أَيْدِينَا نِدَاءَ مَسْجُوقٍ	أَرْبِيبَ مَتْرَلْنَا وَنَسُو حُجُورِنَا	10
دَفَعَ الْمُنَايَا عَنكَ لَهْنَفَ شَفِيقٍ	لَهْنِفِي عَلَيْكَ أبا النَّذِيرِ لَوْ أَنَّهُ	11
حَتَّى ذَوْتُ مِنْ بَعْدِ حُسْنِ سُمُوقٍ	وَعَلَى شَمَائِلِكَ اللّٰوَاتِي مَا نَمَتْ	12

10. Ey hanemizin dostu, neşesi, sesi özlenen, elimizle [büyüttüğümüz] yavrumuz!
11. Üzüntüm sanadır ey uyanların babası! Keşke sana karşı duyduğum derin üzüntüm ölümü senden savuştursaydı.

12. Gittikçe artarak güzelliğin zirvesine eriştikten sonra solup giden o özelliklerinedir üzüntüm.

Şair bu beyitlerden sonra yaptığı birbirinden farklı teşbihlerle horozunun öncesinde sahip olduğu, güzelliğin zirvesi olarak ifade ettiği cemâl-i sûretini övmeye geçmiştir. Horozun sesinin güzelliği ve yumurta oluşumundaki katkıları da övülen diğer hususiyetleri olup bazı beyitlerde mizahi yön belirgin bir şekilde hissedilmektedir:

وَنَشَأَتْ نَشَاءَ الْمُقْبِلِ الْمُؤْمُوقِ	لَمَّا بَقِعَتْ وَصِرَتْ عِلْقَ مَضِنَّةٍ	13
لَكَ مِنْ جَلِيلٍ وَاضِحٍ وَدَقِيقِ	وَتَكَامَلَتْ جُمْلُ الْجَمَالِ بِأَسْرِهَا	14
مُتَأَلِّمًا ذَا رُؤْفَةٍ وَتَرْبِيقِ	وَكُوسِبَتِ كَالطَّأْوُوسِ رِيْشًا لَامِعًا	15
تُخَيِّلُهَا يُعْنِي عَنِ التَّحْقِيقِ	مِنْ حُمْرَةٍ فِي صُمْرَةٍ فِي حُضْرَةٍ	16
أَطْلَقْتَ مَعَانِيهِ عَنِ التَّدْقِيقِ	عَرَضٌ يُجَلُّ عَنِ الْقِيَّاسِ وَجَوْهَرٌ	17
مِنْهُ بَدِيعِ الْوَسْطِيِّ كَفُّ أُنْبِيقِ	وَخَطَرَتْ مُلْتَجِمًا بِرُؤْيِ حَبْرَتْ	18
أَوْ لَمَعَ نَارٍ أَوْ وَمِيعَ بُرُوقِ	كَالْجَلْنَارَةِ أَوْ صَفَاءِ عَقِيقَةٍ	19
بِتَأَلُّقِ التَّرْوِيقِ وَالتَّصْفِيقِ	أَوْ قَهْوَةٍ تَخْتَالُ فِي بُلُورَةٍ	20
وَعَلَى الْمَقَارِقِ مِنْكَ تَأَجُّعِيقِ	وَكَأَنَّ سَالِفَتَيْكَ تَبُؤُّ سَائِلِ	21
وَحَفَّتْ عَنِ الْأَسْمَاعِ بَعْجَ حُلُوقِ	وَكَأَنَّ مَجْرَى الصَّوْتِ مِنْكَ إِذَا نَبَتْ	22
نَعْمٌ مُؤَلَّفَةٌ مِنَ الْمَوْسِيقِ	نَائِي دَقِيقٌ نَاعِمٌ قُرْنَتْ بِهِ	23
وَصَلَّتْ يَدَاهُ النَّقْرِ بِالتَّصْفِيقِ	يَرْثُو وَيَصْفِقُ بِالْجَنَاحِ كَمُنْتَشِ	24
مِثْلُ الْمَهَارِيِّ أَحْدَقَتْ بِقَبِيقِ	وَيَمِيسُ مُمْتَطِيًا لِلسَّبْعِ دَجَائِحِ	25
رِزْقًا هَيْنًا لَيْسَ بِالْمُحْوِقِ	فَيَمِيرُنَا مِنْهُنَّ بَيْضًا دَائِمًا	26

13. Rengarenk olup kıskanılacak güzelliğe eriştiğin, sevilerek büyüyen [çocuk] gibi serpildiğin zamanlar.
14. Öyle ki güzellik üzere kurulan en görkemli, sarih, yerinde cümlelerin tamamının senin için anlamı kemale ermişti.
15. Sana tavus kuşu gibi parlak, ışıltılı ve şaşaalı tüyden bir elbise giydirilmişti.
16. Kırmızısı, sarısı, yeşiliyle hayalini kurmanın gerçeğin yerini aldığı [ancak hayal edilebilir olup gerçekleşmesi mümkün olmayan] bir güzellikte idin.
17. Benzerlerinden yüce bir ârâz, manası araştırma ile elde edilen manalardan daha hoş bir cevher [gibiydin].
18. Zarif ellerin en harika kumaşlarla güzelleştirdiği bir hırkaya bürünerek salına salına yürürdün.
19. Nar çiçeği veya saf akik taşı gibi [kırmızı], ateş parçası veya şimşek parıltısı gibi ışıl ışıldın.
20. Veya damıtılıp süzülerek, ışıldayan billur bir kâsedeki şarabın [rengiyle] bezenmiştin.
21. Sanki boynunun iki yanı eritilmiş bir altın gibiydin, başının üstünde de akikten yapılmış bir taç vardı.
22. Sanki sesinin seyri, [başka sesler] boğazları kısıp kulakları tırmalayıp onlara ağır geldiğinde,
23. Müzik notalarından meydana gelmiş nağmelerin eşlik ettiği yumuşak ince ney sesi gibiydi.
24. Parmaklarını şaklatarak alkışa eşlik eden mest olmuş biri gibi, kanatlarıyla alkış tutarak öter de öterdi.
25. Erkeğinin etrafını saran dişi develer gibi yedi tavuğun üzerine binerek kabara kabara yürür.
26. O tavuklardan hiç bitmeyen, bereketli rızık olarak çıkan yumurtalarla bize bakar.

Şair aşağıdaki beyitlerde ise yumurtayı tasvir etmekte, onun Allah'ın yaratmadaki kudretini gösteren bir sanat harikası olduğuna vurgu yapmaktadır:

فِيهِ بَدَائِعُ صَنْعَةٍ وَلَطَائِفُ 27
أَتَقَنَّ بِالْهَيْبِ والتَّدْفِيقِ

خُلُقَانٍ مَائِيَّانٍ مَا اخْتَلَطَا عَلَى 28
شَكْلِي وَمُؤْتَلِفِ الْمِرَاجِ دَقِيقِ

صُنْعٌ يَدُلُّ عَلَى حَقِيقَةِ صَانِعِ 29
لِلْخُلُقِ طُرًّا لَيْسَ بِالْمَخْلُوقِ

فَبَيَّاضُهَا وَرُقٌّ وَبُرٌّ مَحْهَا 30
فِي حَقِّ عَاجٍ بَطْنَتْ بِدَبِيقِ

وَيَرُوحُ بِالْمَشْوِيِّ وَالْمَسْلُوقِ	يَعْدُو عَلَيْنَا مَنْ طَهَاهُ بِعُجْبِهِ	31
هل دام رزقك لإمرىء مزروق	لو تدوم هنيئته نعم لعمرك	32

27. Onda [yumurtada] sanat harikalarıyla işlenerek, üzerinde özenle çalışılarak mükemmelliği yakalamış güzellikler var.
28. Hassas bir ölçüyle meydana gelmiş bir biçimde, birbirine karışmamış olan iki sıvı oluşumu.
29. Bir inşa ki mahlukatı değil, mahlukatın tamamını imal eden sanatkarın hakikatini göstermekte.
30. Zamkla kaplanmış, fildişi fındık hurması [gibi] küçük bir kabın içinde beyazı gümüş, sarısı altın [gibi parlak].
31. Onu pişiren ister rafadan isterse sahanda olsun, gururla sabah akşam bizim önümüze koyar.
32. Yemin olsun ki faydalı, lezzetli nimetlerdi onlar. Keşke devam etseydi. Talihli birinin eriştiği o nimetlerin hep sürdüğü nerede görülmüş?

Şair yukarıdaki beyitlerde horozu sayesinde eriştiği böylesine güzellikler ve nimetlerle kendisini şanslı biri olarak gördüğünü ifade etmekte ne var ki her nimetin zevali olduğu gerçeğinden hareketle bu nimetlerin de yitip gitmesini üzüntüyle yad etmektedir. Nitekim şair şiirinin son bölümünde zihninde silinmez izler bırakan o güzel anıların hiçbir zaman unutulmayacağını, horozunu kaybetmesinin acısının kalbinde hiç dinmeyeceğini vurgulamakta, bu büyük acıya karşı kendisine sabır telkin etmektedir. Sanki o bir esirin özgürlüğüne kavuşacağı günün özlemiyle zorluk ve sıkıntılara katlanmasında olduğu gibi çok sevdiği horozuna bir gün tekrar kavuşacağını hayalini kurmaktadır:

بِتَخْنٍ وَتَأْسُفٍ وَشَيْبِقِ	أَبِي إِذَا أَبْصَرْتُ رَبْعَكَ مُوحِشًا	33
فِي مَنْزِلِ دَانٍ إِلَيَّ لَصِيقِ	وَيَرِيدُنِي جَزَعًا لِقَفْطِكَ صَادِحُ	34
نَادَى بَيْنَ أَوْ نَعِي شَقِيقِ	فَرَعَ الْفُؤَادَ وَقَدْ زَقَا فَكَأَنَّهُ	35
بِسَوَادِ لَيْلٍ أَوْ بَيَاضِ شُرُوقِ	فَتَأْسُفِي أَبَدًا عَلَيْكَ مُوَاصِلُ	36
وَتَصَبَّرُوا أَمْسَيْتُ غَيْرَ مُفِيقِ	وَإِذَا أَهَاقَ ذُو الْمَصَائِبِ سَلْوَةً	37

صَبْرُ الْأَسِيرِ لِشِدَّةِ وَمَضِيقِ صَبْرًا لِقُدْرِكَ لَا قَلْبِي لَكَ بَلْ كَمَا 38

فِي مَنَزِلِ نَاءِ الْمُحَلِّ سَجِيقِ لَا تَبْعُدَنَّ وَإِنْ نَأَتْ بِكَ نَيْتٌ 39

33. Kümesini ıssız görünce özlemle, kederle, hıçkıra hıçkıra ağlıyorum.
 34. Bitişikteki evde öten bir horoz, seni kaybetmenin neden olduğu ızdırabı arttırıyor bende.
 35. Öterken yüreğimin bam teline dokundu, sanki ayrılığı veya kardeşinin ölüm haberini duyuruyormuşçasına.
 36. Sana olan üzüntüm dünya döndüğü müddetçe hiç bitmeyecek.
 37. Musibete uğrayanlar bir teselli bulup iyileşerek acıya tahammül ederken ben bu kederden şifa bulamadım.
 38. Senin kaybına sabretsin [yüreğim]! Sana darıldığı için değil, aksine tutsağın zorluğa ve darlığa sabrettiği gibi sabretsin.
 39. Bu eski ayrılık diyarında ayrılık vaki olsa da sen benden hiç uzak olmayacaksın.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde şiirin, ölenin ardından duyulan üzüntünün dile getirildiği *nedb*, ölenin iyi özelliklerinin ve faziletlerinin övüldüğü *te'bîn*, ölümden dolayı yaşanan keder ve üzüntülere tahammül etmenin salık verildiği 'aza' bölümleri ile klasik *mersiye* formatının bütün bölümlerini içerdiği söylenebilir. Şair kasidenin girizgahında, bütün sevdiklerini kaybettikten sonra horozunu da kaybetmesi nedeniyle kaderinden dert yanmış, sonra horozunun iyi hasletlerini övmüş, son bölümde de ölümün herkesin başına gelen bir durum olduğuna değinerek şiirini tamamlamıştır.

İncelenecek bir başka mersiye örneği Osmanlı Dönemi şairlerinden Aḥmed el-Keyvānī'nin kedisi için yazdığı şiirdir. Şiir *mersiye* türünün hususiyetlerini taşımasının yanında belli bir muhatabı hedef alan dokundurmaları ve *şikāyet* temasıyla benzerlerinden ayrılmaktadır. 54 beyitten oluşan kasidenin ilk 19 beyti bu konularla ilgilidir. Kasidenin ilk 5 beyti şu şekildedir:⁴² [Meczū Kāmil]

مَا لَمْ يَزِيهَا حُسْنُ سِيرَةٍ لَا يَخْدَعَنَّكَ جَمَالُ صُورَةٍ 1

تَبْدُو إِذَا افْتَحْنَ الْكُدُورَةَ لَا تَرْضَ بِالْوَدِّ الْبَدِي 2

⁴² Aḥmed el-Keyvānī, *Dīvānu Aḥmed Bey el-Keyvānī*, 179.

بِ فَكَيْفَ تَرْضَى أَنْ تَرُورَهُ	مَنْ كَانَ يَرْضَى أَنْ تَعِيدَ	3
تَى أَظْهَرَ التَّجْرِبِ زُورَهُ	كَمْ غَرَّتِي التَّرْجِيبُ حَتَّى	4
مَنْ يَسْتَقِيمُ عَلَى وَتِيرَهُ	فَكَفَفْتُ لِمَا لَمْ أَجِدْ	5

1. Siretin güzelliği onu süslemedikçe sūretin güzelliği sakın seni aldatmasın.
2. Zorluklarla sınıandığında duruluğunu [safiyetini] yitiren bir sevgiyi isteme.
3. Birileri senin yokluğundan hoşnut iken onu ziyaret etmeyi nasıl isteyebilirsin?
4. Beni aldatan nice hoş karşılamar vardır ki, dostluğunun imtihanı sahteliğini açığa çıkarmıştır.
5. Karakteri düzgün birini bulamayınca ben de vazgeçtim artık aramaktan.

Şair 20. beyitle birlikte şiirin ana konusu *mersiyeye* geçmektedir. Bu bölümde kedi; kuyruğu, gözleri, dişleri gibi uzuvlarının güzellikleriyle övülürken karakterine ait hususiyetler de zikredilmiştir. Bölümde dikkat çeken bir diğer husus kedinin farelerin bertaraf edilmesinde gösterdiği yararlılıkları anlatılırken adeta efsanevi bir savaş kahramanı övülüyormuşçasına mübalağalı bir üslupla yüceltilmesidir. Ayrıca üslubun yer yer mizahi bir havaya büründüğü de görülmektedir:

كَأَنْتَ تُرَى عِنْدِي أَسِيرَةٌ	وَأَسْمَعُ رِنَاءَ هُرَيْرَةٍ	20
وَأَبْتَرُ مِنْ قَلْبِي سُورَةٌ	خَلَسَ الْحِمَامُ حَيَاتَهَا	21
بِ بَحْسِنِ أَخْلَاقِي وَصُورَةٍ	كَأَنْتَ تَرُوقُ النَّاطِرِدِ	22
تُ مُسَامِرًا أَبَدًا سَمِيرَةٌ	كَأَنْتَ لِنَفْسِي إِنْ فَقَدْتُ	23
أَوْ طَائِرًا أَبَدَى صَفِيرَةٌ	حَتَّى إِذَا الْقَجْرُ انْجَلَى	24
دَنَابًا يَنُوسُ وَلَا الضَّفِيرَةَ	قَامَتْ تَجْرُورَاءَهَا	25
رَ كَرَاهِبٍ يَتَلُو زُبُورَةَ	سَوْدَاءُ رَجَعَتْ الْهَرِيدِ	26

رَقِ أَوْ عَلَى الْفُرْشِ الْوَيْبِرَةَ	تَهَيَّوْى الْجُلُوسَ عَلَى النَّمَاءِ	27
كَأَنْتِ بِهَا عَيْنِي قَرِيرَةَ	إِنِّي لَأَنْعَتُ مُغْلَةً	28
تَخْضِرُ فِي وَقْتِ الطَّيْبِرَةَ	صَفْرَاءُ تَحْسَبُ أَنَّهَا	29
شُونِيزِ فِي شَكْلِ الشَّعِيرَةَ	أَسْنَانُهَا مِنْ حَبَّةِ الشَّ	30
تَبْدُو لِعَيْنِكَ مُسْتَدِيرَةَ	طَوْرًا تَطُولُ وَتَارَةً	31
وَطَبَاعُهَا تُبْقِي ظُهُورَةَ	سَتَرَ النَّوْدُودُ شَرَّهَا	32
رُوفٌ وَحِدَّتُهُ شَهِيرَةَ	وَتَمَلُقُ الْمَيْتُونَ مَعًا	33
أَوْ هِجَّتَهَا نَفْسُ مَرِيرَةَ	وَلَهَا إِذَا أَعْضَبَتْهَا	34
رَتْ صُورَةً إِلَّا زَيْبِرَةَ	تَخْكِي الْهَزْبِرَ إِذَا انْبَأَزُ	35
إِنْ عَانِقِ الْوَانِي فُئُورَةَ	كَأَنْتِ كَجَمْرِ مُضْرَمِ	36
عِقَّةٌ مُسَوِّمَةٌ مُبِيرَةَ	كَأَنْتِ لِجَيْشِ الْفَارِ صَا	37
نَ مِنَ الْقَرِيضِ بِهِ سَطُورَةَ	كَمْ مِنْ كِتَابٍ قَدْ قَرَضُ	38
إِنِّلَافِيَهِنَّ بِهٍ خَبِيرَةَ	فَعَدَّتْ مُسَلِّطَةً عَلَى	39
صِ بِمَالِ مُفْعَدَةٍ صَرِيرَةَ	أَعْرَى بَيْنَ مِنَ اللَّصُورِ	40
لِ لِهِنَّ، لَوْ يَعْلَمَنَّ، خَيْرَةَ	وَإِذَا اخْتَفَيْنَ وَفِي الرَّجَبِ	41
وَاسْتَمَاتَتْ عَنْ بَصِيرَةَ	كَمَنْتَ لِهِنَّ كُؤُونَ صِيلِ	42
وَاعْجَبَ لِعَاقِرَةٍ عَقِيرَةَ	فَاعْجَبَ لِمَوْتَةِ مَيِّتِ	43

كَشَفَ الْقَضَا عَنْهَا سُتُورَهُ	كَمْ فَأَرْوَ هَمَزَتْ وَقَدْ	44
فَرَأَتْهُ لَا يَبْدِي ضَمِيرَهُ	كَمْ جُحْرِ فَأَرْ حَاصِرَتْ	45
بَيْنَ بَوْتَبَةٍ مِنْهَا يَسِيرَهُ	كَادَتْ تَصِيدُ الْفَرْقَدِيَّ	46
شُعْلُ الْبُرُوقِ الْمُسْتَطِيرَهُ	فَتَعَلَّمَتْ حَرَكَاتِهَا	47

20. [Benden hiç ayrılmaması nedeniyle] tutsağım gibi görülen bir kedicğin merşiyesine kulak ver.
21. Ölüm onun hayatını ansızın aldı, kalbimden mutluluğunu söküp çıkardı.
22. Güzel huyu ve görünüşüyle bakanları hoşnut ederdi.
23. Geceleri sohbet edecek birini arasam o benim sürekli sohbet arkadaşım olmuştur.
24. Şafak sökünceye, kuşlar ötünceye değin.
25. Arkasından sallanan kuyruğunu sürüklerdi, örgülü saçları değil. [Kuyruğu kızların örgülü saçlarından daha güzeldi]
26. Zebur okuyan rahip gibi mırıldayan siyah bir kedydi.
27. Yastıklara, yumuşak mindere oturmayı çok sevdi.
28. [Şimdi sana] kendisiyle mutlu olduğum bir gözü betimleyeceğim.
29. Sen onları sarı zannedersin, öğle vakti ise yeşile dönerdi.
30. Dişleri arpa danesi şeklinde çörek otu [gibiydi].
31. Bazen uzar, bazen de yuvarlakmış gibi görünürdü sana.
32. Sevecenliği kötü yönlerini örtmüştü. Tabiatı ise ona duyulan sevginin devamını sağlardı.
33. Kedilerin yaltaklanması malum, kızgınlıkları meşhurdur.
34. Kızdırdığında veya rahatsız ettiğinde onun sert bir tabiatı vardı.
35. Kabardığında, kükremesiyle değil fakat görüntü olarak aslanlara benzerdi.
36. Şayet ilgisiz biri onu isteksizce kucaklasa yanan kor gibi olurdu.
37. Fare ordusunu [ortadan kaldırmak üzere] görevlendirilmiş, yok edici bir yıldırım gibiydi.
38. O fareler ki içinde şiirler olan nice kitapları kemirmişti.
39. Fareleri yok etmeyi görev bilirdi, bu konuda maharetliydi.
40. Farelere olan düşkünlüğü, hırsızların gözleri görmeyen yaşlı kadınların malına olan düşkünlüğünden daha fazlaydı.

41. Ölüm [kedi] onlar için harekete geçmişken, [Fareler] saklandıklarında eğer bu durumu bilselerdi onlar için daha iyi olurdu.
42. Önsezisiyle engerek yılanı gibi onlar için pusuya yattı, onların ölüp ölmediğini kontrol etti.
43. Dön de bir bak şu ölenin ölümüne, vuruşan ve vurulananın [haline] hayret et.
44. Ne çok fareye pençesini geçirmiş, kader perdesini onlardan kaldırmıştır [onun sayesinde ecelleri gelmiştir].
45. Nice fare deliğini ablukaya almış, o deliklerin bir yürek ortaya koyamadığını [hemen teslim olduğunu] görmüştür.
46. Sıçramasıyla neredeyse Kutup yıldızını dahi yakalardı.
47. Şimşeklerden etrafa yayılan parıltılar onun hareketlerini öğrenmiştir [onu taklit etmiştir].

Şair kasidenin son bölümünde takdir-i ilahi gereği vaki olan ölümün kedisini de bulduğunu, bunun kendisi için katlanılması zor bir durum olduğunu belirtmektedir. Kedinin ölümü her ne kadar şairi derinden yaralamışsa da ölümüyle kuşların rahat bir nefes aldığı ifade edilmektedir. Bölümde dikkat çeken bir diğer önemli husus şiirin başı gibi son iki beytinin de bir devlet büyüğü olduğu tahmin edilen muhataba tariz ve dokundurmalar içermesidir. İlgili beyitlerde zulüm ile hükümlanmış kişilerin ahiretteki üzüntüsünün boyutlarıyla ömürlerinin kısalığının mukayesesi yapılarak ömürlerine oranla yaşayacakları pişmanlıkların çok daha büyük olacağı vurgulanmıştır.

نَتُّ مِنْهُ قَدْ أَخَذَتْ طُفُورَهُ	نَالِ الرَّذَى مِنْهَا وَكَأ	48
بِ وَأَنْ أَضْمَمَهَا الْحُقَيْرَهُ	أَعَزُّ عَلَيَّ بِأَنْ تُصَا	49
مَا بَعَثَهَا بِخَرَاجِ كُورَهُ	لَوْ سَامَهَا مِنِّي الرَّذَى	50
أَوْتَادِ وَاسْتَقْصَى نَفِيرَهُ	قَدْ غَالَهَا مَا غَالَ ذَا أ	51
وَكُنَائِهَا حَتَّى الصُّفُورَهُ	وَأَرَاخَ مِنْهَا الطَّيْرَ فِي	52
بَغْيٍ وَلَا يَرْكَبُ غُرُورَهُ	فَلْيَعْتَبِرْ مَنْ كَانَ ذَا	53
مَعَ أَنَّ مُدَّتَهُ بِسِيرَهُ	سَتَطُولُ حَسْرَتُهُ غَدًا	54

48. Ölüm onu [sonunda] yakaladı. Halbuki öncesinde ondan paçayı [kaç kez] kurtarmıştı.
49. Ölümün ona galip gelmesi, onu alıp küçük bir çukura koymam bana ne kadar da zor geliyor.
50. Eğer ölüm benden onu satmamı isteseydi bir köyün haracı değerince paraya bile onu satmazdım.
51. Ne var ki görkemli orduları gafil avlayan, geride kalanlarını sorup soruşturan [ölüm] onu da aniden yakalayiverdi.
52. Onun ölümü şahinlere varıncaya kadar, yuvalarındaki bütün kuşları sevindirdi.
53. Öyleyse her zulmeden ibret alsın [ölümden], gururuna aldanmasın.
54. Yaşadığı ömür önemsiz, az iken yarın [ahiretteki] elemi uzun sürecek.

Kaside bir bütün olarak değerlendirildiğinde ölüye ağıt, ölünün fazilet ve erdemlerinin övülmesi, ölümden ibret alınmasına yönelik nasihatleriyle *mersiyelerde* yer alan bütün unsurları içerdiği görülmektedir.

Mersiye örneği olarak ele alınacak son şiir Mısırlı şair, mütefekkir ve edebiyat münekkidi olan ‘Abbās Maḥmūd el-‘Aḳḳād’ın bir Sibiryaya kurdu olan köpeği Bijo için yazdığı şiiridir.⁴³ Aslında bir dostunun iki yaşındaki çocuğunun köpeği olan Bijo, çocuğun hastalığı nedeniyle el-‘Aḳḳād’a verilmiş, şiirde de ifade edildiği üzere geçen süre zarfında aralarında derin bir dostluk ve sevgi bağı gelişmiştir. Şiir, bentlerden oluşan nazım şeklinin genel adı olan *musammātın* bir türü olarak *muḥammes* nazım türüyle yazılmış olup beş dizelik bölümler halinde 11 bentten meydana gelmektedir.⁴⁴ Şiir *mersiyelerde* görülen klasik yapıdan her ne kadar farklılık arz etse de ‘Aḳḳād şiirine bu tür şiirlerin temel unsuru olan ölüye ağıt yakma(nedbe) ile başlamış, şairin yaşadığı bu duygu şiir boyunca varlığını sürdürmüştür. [Serī^c]

حُزْنَا عَلَى بِيَجُو تَفِيضُ الدُّمُوعِ

حُزْنَا عَلَى بِيَجُو تَتَوَّرُ الضُّلُوعِ

⁴³ ‘Abbās Maḥmūd el-‘Aḳḳād, *E‘āşiru Mağrib*, 102.

⁴⁴ Musammāt nazım türüne dair ayrıntılı bilgi için bk. İbn Raşık, *el-‘Umde*, 1:178-182; İzzettin Bilgehan, *Yemen Arap Edebiyatı Emir San‘āni Divanı*, 220-221. Yukarıdaki şiirde olduğu gibi ilk bendin kendi içinde kafiyeli olacak şekilde sonraki bentlerin son dizesi ilk bendin kafiye harfi ile uyaklı olduğu, son dizelerin tekrar edilmediği sadece kafiye yönünden benzeşen *muḥammesler*, *muḥammes* olarak isimlendirilmektedir. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, 342.

حُزْنَا عَلَيْهِ جُهِدَ مَا اسْتَطِيعَ

وَإِنَّ حُزْنَا بَعْدَ ذَلِكَ الْوَلُوعُ

وَاللَّهُ يَا بَيْجُو لَحُزْنٌ وَجِيغٌ

Taşan gözyaşlarıyla üzüntüm sanadır Bijo
Yüreğimi sarsan, iç yakan bir acıyla üzüntüm sanadır Bijo.
Artık ne kadar üzülebiliyorsam, üzüntüm sanadır.
O sevgiden sonra öyle bir üzüntü ki yaşadığım,
-Yemin olsun Bijo- çok acı veren bir üzüntüdür.

Şairin köpeğinin ölümü nedeniyle yaşadığı derin üzüntü dizelerinde çok belirgindir. Ağlamaklı bir şekilde satırlara dökülen bu büyük acı şairi oldukça sarsmış gözükmektedir.

حُزْنَا عَلَيْهِ كُلَّمَا لَاحَ لِي

بِاللَّيْلِ فِي نَاحِيَةِ الْمَنْزِلِ

مُسَابِرِي حِينًا وَمُسْتَقْبِلِي

وَسَابِقِي حِينًا إِلَى مَدْخَلِي

كَأَنَّهُ يَعْلَمُ وَقْتَ الرَّجُوعِ

Üzüntüm onadır her görüldüğünde bana,
Geceleyin evin bir köşesinde,
Bazen gece sohbet arkadaşım ve beni karşılayan,
Bazen benden önce eve giren,
Sanki dönüş vaktini biliyormuş gibi.

Şair üstteki dizelerde köpeğiyle geçirdiği zamanları özlemle hatırlamaktadır. Şairin köpeğinin ölümü üzerine yazmış olduğu makalesinde de belirttiği üzere Bijo hisli bir hayvan olup insanların ona karşı beslediği duyguları sezebilmekte ve onlara buna göre davranmaktadır. Şair de şiirinde Bijo'yu sahibinin ona gösterdiği sevgi ve ilgiye aynı şekilde karşılık veren sevgi dolu, vefalı bir dost olarak resmetmiştir. Aşağıdaki bentte köpek ile sahibi arasında geçen olayların anlatımı sürdürülmektedir:

وَكَلَّمَا دَارَيْتَ إِخْدَى التُّخْفُ

أَخْسَى عَلَيَا مِنْ يَدِيهِ التَّلْفُ

تُمْ تَنْهَيْتَ وَبِي مِنْ أَسْفُ

أَلَا يُصِيبُ الْيَوْمَ مِنْهَا الْهَدْفُ

ذَلِكَ خَيْرٌ مِنْ فُؤَادِ صَدِيعِ

Kıymetli eşyalardan birini her sakladığında
Onun elinde o eşyanın telef olmasından korkardım.
Sonra sen bundan dolayı benim üzgün olduğumun farkına
varırdın.
Bugün de o amaç gerçekleşmiyor mu?
O durum, [eşyaları saklayıp beni üzmen] üzüntüyle çatlamış
kalpten çok daha iyidir.

Şair köpeğinin değerli eşyaları saklayıp kendisini üzüntüye sevk eden davranışıyla ölümünün yol açtığı üzüntünün mukayesesini yapmış olduğu yukarıdaki satırlarında, bu büyük acı karşısında köpeğine olan önceki kırgınlıklarının ne kadar da anlamsız kaldığını ifade etmektedir.

حُزْنِي عَلَيْهِ كَلَّمَا عَزَّتِي

صَدَقُ دَوِي الْأَلْبَابِ وَالْأَلْسُنِ

وَكَلَّمَا فُوجِئْتُ فِي مَأْمَنِي

وَكَلَّمَا اطمَأْنَنْتُ فِي مَسْكِي

مُسْتَغْنِيًا أَوْ غَانِيًا بِالْقُنُوعِ

Üzüntüm onadır nadirattan olduğunda
Akıl ve kelam sahiplerinin doğruluğu.
Güvenli sığınağımda (onun tatsız) sürprizleriyle karşılaşmama
Ve evimde her kafamı dinlediğimde
Ona ihtiyaç duymadığıma veya ona ihtiyacım olmadığına kendimi
inandırmama (üzülüyorum)

Yukarıdaki dizelerde öyle anlaşılıyor ki el-‘Akkād köpeğine karşı zaman zaman beslediği bazı olumsuz yargıların kendi içinde muhasebesini yapmakta, insanların yalancılığını gördükten sonra köpekten sadır olan bazı tatsız davranışlarından dolayı üzülmeye üzülmektedir. Nitekim sonraki bentler Bijo'nun ölümünden sonra şairde meydana gelen derin boşluğun ve yalnızlığın satırlara dökülmesinden ibarettir.

وَكَلَّمَا نَادَيْتُهُ نَاسِيَا

بِجُو وَلَمْ أُبْصِرْ بِهِ آتِيَا

مُدَاعِبًا مُبْتَرِجًا صَاعِيَا

قَدْ أَصْبَحَ التَّيْتُ إِذْ نَحَاوِيَا

لَا مِنْ صَدَى فِيهِ وَلَا مِنْ سَمِيْعٍ

Unutarak her seslendiğimde ona
Bijo diye ve onun gelmediğini fark ettiğimde
Sırnaşarak, hopluya zıplaya, kulak kesilerek.
Öyleyse ev artık boştur.
İçinde ne bir ses ne de sesi işiten var.

نَسِيْتُ لَا، بَلْ لَيْتَنِي قَدْ نَسِيْتُ

حَسْبِي ذَاكِرُهُ مَا حِيْتُ

لَوْ جَاءَنِي نِسْيَانُهُ مَا رَضِيْتُ

بِجُو مُعَرِّيٍّ إِذَا مَا أَسِيْتُ

بِجُو مُنَاجِيٍّ الْأَمِينُ الْوَدِيْعُ

Unuttum mu? Hayır, keşke unutsam.
Yaşadığım müddetçe hatırası bana yeter.
Eğer bana onu unutmanın teklifi gelseydi razı olmazdım.
Bijo! Üzüldüğüm zaman tesellim.
Bijo! İyi huylu, güvenilir sırdaşım.

بِجُو الَّذِي أَسْمَعُ قَبْلَ الصَّبَاحِ

بِجُو الَّذِي أَرْقُبُ عِنْدَ الرِّوَاخِ

بِجُو الَّذِي يُرْعِجُنِي بِالصَّبَاحِ

لَوْ نَبَحَتْ مِنْهُ وَأَيْنَ النَّبَاحِ

ضَعَّعْتُ فِيهَا الْيَوْمَ مَا لَا يَضِيعُ

Sabah olmadan önce sesini duyduğum Bijo
Ayrılırken yolunu gözlediğim Bijo
Bağırarak beni rahatsız eden Bijo
Keşke onun havlamaları olsa. Nerede o havlamalar...
(Hatırası) kaybolmayacak olanı bugün kaybettim.

Şair aşağıdaki bentte ise Bijo'nun hastalanarak ölümüne yakın olduğu son demlerini betimlemektedir. Hastalığı sebebiyle bitkin ve solgun düşüşü, mecali kalmamasına rağmen sahibinin kapısına gelişi, kapıyı tırmalayarak geldiğini haber veriş, şefkat bekleyen bakışlarla sahibinden yardım isteyişi şairi derinden sarsmıştır:

حُطُّوتُهُ يَا بَرَحَهَا مِنْ أَلَمٍ

يَخْدِشُ بَابِي وَهُوَ ذَاوِي الْقَدَمِ

مُسْتَنْجِدًا بِي وَيَخِ ذَاكَ الْبِكْمِ

يَنْظُرُوهُ أَنْطَقَ مِنْ كُلِّ فَمٍ

يَا طَوْلَ مَا يَنْظُرُ هَذَا فَطِيعِ

Çabası... Ne kadar da acı çekmekte.
Rengi solmuş bir şekilde kapımı tırmalıyor
Benden yardım bekleyerek. Bu dilsizlik ne acı!
Konuşan bütün dillerden daha açık konuşan bir bakışla.
Ey uzun bekleyişlerin sahibi! Bu, [katlanılamaz] felaket bir
durumdur.

نَمْ لَا أَرَى النَّوْمَ لِعَيْنِي يَطِيبُ

أَنْتُمْ حَبِيرُونَ يَهْتَسِ الْقُلُوبُ

يَا آلَ قَطْمِيرٍ هَوَاكُمْ عَجِيبُ

غَابَ سَنَا عَيْنَيْكَ عِنْدَ الْغُرُوبِ

وَتَنْقُضِي الدُّنْيَا وَلَا مِنْ طُلُوعِ

Uyu! Ben gözüme tatlı gelecek bir uyku göremiyorum.
Sizler kalpleri dişlemeyi çok iyi bilirsiniz.
Ey kıtmir grubu sizin sevginiz hayret vericidir.
Gözlerinin ışığı güneşin batışıyla kayboldu.
Dünya[n] sona erip bir daha doğmamak üzere.

Şair yukarıdaki bentte Aşhâb-ı Kehf'in sadık yoldaşı Kıtmîr'in durumuna telmihle köpeğinin sadakatini ve vefasını konu edinmektedir. Mağara arkadaşlarının peşine takılıp mağarada kaldıkları zaman zarfında onları hiç terk etmemiş olan ve bu nedenle adanmışlığın ve bağlılığın timsali olan Kıtmîr'in bu özelliği Bijo üzerinden dile getirilmiştir. Bundan sonraki dizelerde ise şair, köpeğinin bir pazar günü gerçekleşen ölümünden sonra yine köpeğinden ayrı kalışının ve yalnızlığının ızdırabının betimlemektedir:

نَمْ وَاتْرُكِ الْأَفْوَاجَ يَوْمَ الْأَحَدِ

وَالْبَحْرُ طَاعَ وَالْمَدَى لَا يُحَدُّ

عَيْنَايَ فِي ذَلِكَ وَهَذَا الْجَسَدُ

بِوَحْشَةِ الْقَلْبِ الْحَزِينِ انْفَرَدُ

وَاللَّيْلُ وَالنَّجْمُ وَشَعْبٌ خَلِيعُ

Uyu ve bırak kalabalıkları bir pazar günü
Deniz taşmış, uzaklık kestirilemez.
Gözlerim o mesafede ve bu bedende
Tek başına kalmış, hazin bir kalbin yalnızlığıyla.
Gece, yıldızlar ve sefih insanlar...

أَبْكَيْكَ أَبْكَيْكَ وَقَلَّ الْجَزَاءُ

يَا وَاهِبَ الْوُدِّ بِمَحْضِ السَّخَاءِ

يَكْذِبُ مَنْ قَالَ طَعَامٌ وَمَاءٌ

لَوْ صَحَّ هَذَا مَا مَحَضْتُ الْوَفَاءِ

لِعَائِبٍ عَنْكَ وَطُفْلِ رَضِيعٍ

Yaptıklarına karşılık olarak az gelse de sana ağladıkça ağlıyorum.
Ey halis alicenaplığıyla sevgisini karşılıksız veren!
Kim yemek ve su için [o şekilde davranıyor] diyorsa yalan söylüyor.
Eğer bu doğru olsaydı vefanı açıkça göstermezdin
Senden uzak, bebek çağında bir çocuşa.

Şiirinin son dizelerinde köpeğinin samimi ve halis sevgisine vurgu yapan el-‘Akkād, köpeğin bunu temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapmadığını ısrarla belirtmektedir. Nitekim köpeğiyle ilgili yazdığı makalesinde onun asil ve hisli bir hayvan olduğunu, sadece gösterdiği sevgi ve ilgiye karşılık beklediğini vurgulamaktadır. Kendisine yedirip içirmekle hiç ilgisi olmayan ilk sahibi küçük çocuğu dostu belleyip ona duyduğu sevgiyi açıkça izhar ederken el-‘Akkād’ın zaman zaman köpeği emanet bıraktığı Şeyh Aḥmed Ḥamza’nın köpeği yedirip içirmesine rağmen köpekleri necis bulması sebebiyle ondan hoşlanmayışını hissettiğini, verdiği yemeği yemediğini, hatta Şeyh Aḥmed’in nefretine misliyle mukabele ettiğini uzun uzun anlatmaktadır. Makalesinin son satırları köpeğine karşı beslediği duyguları ve ona *merşiyeye* yazma sebebini özetler niteliktedir: “Okuyucu Bijo’nun kim olduğunu anladıktan sonra kendimde onun için üzülmem ve onun hatırasına vefakâr davranmam konusunda mazeret sunma ihtiyacı görmüyorum. Çünkü o vefasında hiç hatalı davranmadı, yaratılışına aykırı davranışı hiç olmadı. Bir insan olarak yaratılıp ihanet ederek insanlığı kirlletmedi. O bir köpek olarak yaratıldı ve hayvan olarak yaratılmayı vefasıyla şereflendirdi.”⁴⁵

Sonuç olarak el-‘Akkād *merşiyesini* köpeğine karşı bir vefa borcu olarak kaleme aldığı gibi belki kendisini de katarak insanların vefasızlığından

⁴⁵ el-‘Akkād, *E’āşiru Mağrib*, 102.

şikâyet için telif etmiştir. Nitekim şiir boyunca hâkim olan derin hüznün ve matem havası köpeğinin layık olduğu vefayı ödeme çabası olarak da görülebilir.

Sonuç

Çalışmada ele alınan *mersiyelerde* dönem ve coğrafya farklılığına rağmen sevilen hayvanların kaybından dolayı hissedilen üzüntü müşterek, duygular samimi, keder büyüktür. Bu yönüyle söz konusu *mersiyeleri* bir yakını kaybetmiş olmanın neden olduğu derin hüznün ve acının çok açık bir şekilde yansıtıldığı ağıtlar olarak görmek mümkündür. Hayatlarında çok önemli yer işgal ettiği anlaşılan bu hayvanların kaybıyla şairler, sadece üzüntülerini dile getirmemişler; bu şiirler üzerinden hayat, ölüm ve insanlara dair düşüncelerini de ifade etmişlerdir. Şiirlere her ne kadar bir lirizm hâkim olsa da bazı şiirlerde mizahi unsurlara da yer verilmiştir. Betimlemelerde keçinin hayasından dolayı tekelerden yüz çevirmesi, horozun tavuklar üzerinde kurduğu hükümlanlığı ile caka satarak dolaşması mizahı üsluba örnek olarak gösterilebilir. Şairlerin zekâ ve hünerini yansıtan bu üslubunun, şiirlerin duygu yönünü gölgede bırakacak mahiyette tebarüz ettiğini söylemek de mümkün değildir. El-Ğâsım b. Yûsuf el-İclî'nin keçisine, Ebu'l-Ferec el-İşfahânî'nin horozuna, Aḥmed el-Keyvânî'nin kedisine yazdığı *mersiyelerde* belirgin bir şekilde hissedilen bu durum, insanlara yönelik yazılan *mersiye* örneklerinde görmeye alışık olmadığımız, dolayısıyla bu şiirlerin benzerlerinden ayrışan yönünü yansıtmaktadır.

Dubay'a b. Hâriş atı için yazmış olduğu *mersiyesinde* ağıt yakarak (*nedb*), onun iyi özelliklerini methederek (*te'bîn*), atına dua ederek kısmen de olsa 'azâ' bölümüne yer vermesiyle *mersiyede* işlenen temel bölümlerin hepsini şiirinde işlemiştir.

Ebû Nuvâs'ın köpeğine yazmış olduğu *mersiye* ise *nedb* ve *te'bîn* bölümlerini içermekle birlikte köpeğinin ölüm hadisesinin detaylı tasvirinin yapılmış olmasıyla diğer *mersiyelerden* ayrışmaktadır. Şiirde 'azâ' bölümünde genelde alışık olunan ölüye dua ve şairin kendisine sabır tavsiye etmesinin yerini köpeğinin ölümüne sebep olan yılan beddua ve intikam duygusu almıştır.

El-Ğâsım b. Yûsuf el-İclî'nin keçisinin ölümü üzere kaleme almış olduğu *mersiyesinin* klasik *mersiyelerde* görülen muhteva planının tüm hususiyetlerini içerdiği tespitinde bulunulabilir. Şiirin ayrıca bir kadına ait olan özelliklere de yer vererek kimliği gizlenen kadının keçi üzerinden

sembolik anlatımının yapıldığı şeklinde değerlendirmeleri haklı çıkarabilecek özelliğiyle diğer şiirlerden ayrı bir hususiyeti vardır.

Ebu'l-Ferec el-İşfahānī'nin horozu için yazmış olduğu *mersiyesinde* ise bir hayvandan ziyade adeta bir aile ferdinin ölümüne yazılmış bir şiir hissi hakimdir. Şiirde ayrıca *mersiyelerin* sahip olduğu mutat muhteva planına sadık kalındığı müşahede edilmiştir.

Ahmed el-Keyvānī'nin kedisine yazdığı *mersiyenin* de klasik *mersiyelerde* bulunan unsurları içerdiği görülmüştür. *Bu mersiyenin*, içinde *şikâyet* teması barındırması, muhataba yönelik göndermeler içermesiyle diğer *mersiyelerden* farklı bir yönü olduğu söylenebilir.

‘Abbās Maḥmūd el-‘Aḳḳād'ın köpeği için yazdığı *mersiyede* ise derin bir üzüntü ve köpeğe karşı beslenen vefa duygusu hakimdir. Bu yüzden şiirde yer yer insanların vefasızlığına temas edilerek köpeğin sahip olduğu saf sadakat ve sevgiyi önceleyen niteliği ön plana çıkarılmıştır.

Mersiyelerin tümünde sade bir üslup ve yalın bir anlatımın gözlemlendiğini söylemek mümkündür. Şairlerin hayatlarında büyük bir yer edinmiş hayvanların sahip olduğu cesaret, güzellik, sadakat, gösterdikleri faydalar vb. nitelikler kullanılan birbirinden farklı teşbihlerle anlatılmaya çalışılmış; kimi zaman bu benzetmelerde mübalağalı ifadelere başvurulduğu görülmüştür.

El-Ḳāsım b. Yūsuf el-‘İclī'nin geçisine, Ahmed el-Keyvānī'nin kedisine yazdığı *mersiyelerinde* kimliği meçhul kişilere yapılan göndermelerden hareketle, şiirin duyguların ifşası ve gizlenmesi noktasında çift taraflı oynadığı rolle ilgili olarak çalışmalar yapılmasında fayda mülhaza edilmektedir. Bu yaklaşım *mersiyelerin* gelişimi ve zenginliğine dair yeni bulgulara ulaşmayı da mümkün kılacaktır.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

Ahmed, Rıdā Muḥammed. “Riṣā’u'l-Ḥayevān ve't-Ṭayr fī Şi'ri'l-Ḳāsım b. Yūsuf beyn'e'r-Remziyye ve'l-Vāḳi'yye”. *Cāmi'atu Menūfiye Mecelletu Buḥūsi Kulliyeti'l-Ādāb* 119 (2019): 365-418.

el-‘Aḳḳād, ‘Abbās Maḥmūd. *E'āşiru Mağrib*. Ḳāhira: Muessesetu Hindāvi li't-Ta'lim ve's-Şekāfe, 2012.

- el-Aşma'î, Muḥammed 'Abdulcevād. *Ebu'l-Ferec el-Eşbahānî ve Kitābuhu'l-Eġānî*. Kāhira: Dāru'l-Ma'ārif, 1951.
- el-Baṭalyevsî, Ebū Bekr 'Āsim b. Eyyüb. *Şerḥu'l-Eş'āri's-Sitteti'l-Cāhiliyye*. 2 c. Beyrüt: Dāru'l-Fārābî, 2008.
- Bilgehan, İzzettin. *Yemen Arap Edebiyatı Emir San'āni Divanı*. Konya: Palet Yayınları, 2023.
- Cerîr, İbn 'Atıyye. *Dīvānu Cerîr*. Beyrüt: Dāru Beyrüt, 1986.
- Ceviz, Nurettin. "Mu'allaka Şairlerinin Şiirlerinde At Tasviri." *Ekev Akademi Dergisi* 3:1 (2001): 265-278.
- Cumu'a, Ḥuseyn. *el-Ḥayevān fi's-Şi'ri'l-Cāhili*. Dımaşq: Dāru Raslān, 2010.
- Çelik, Taha. " 'Dehre Sövmeyiniz...' Rivayeti Çerçevesinde Zaman Algısı." *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu* Konya: 2015.
- Çetin, Nihad M. *Eski Arap Şiiri*. 3. baskı. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- Dayf, Şevkî. *er-Riṣā*. 4. baskı. Kāhira: Dāru'l-Ma'ārif, tsz.
- Dayf, Şevkî. *Tārīḥu'l-Edebi'l-'Arabî*. 10 c. Kāhira: Dāru'l-Ma'ārif, 1989.
- Ebū Nāci, Muḥammed Ḥasen. *er-Riṣā fi's-Şi'ri'l-'Arabî*. Beyrüt: Menşürātu Dāri Mektebeti'l-Ḥayāt, 1981.
- Ebū Nuvās, el-Ḥasen b. Hānî'. *Dīvānu Ebî Nuvās*. Kāhira: Maṭba'atu Mışr, 1953.
- Ergin, Mehmet Mesut. "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatından Bir Şair: Ahmed el-Keyvānî." *Nüşa* 2:4 (2002): 57-84.
- el-Ferāhîdî, el-Ḥalîl b. Aḥmed. *Kitābu'l-'Ayn*. 4 c. Beyrüt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Fidan, İbrahim. *İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- el-Fîrüzābādî, Meccuddîn Muḥammed b. Yā'küb. *el-Kāmüsu'l-Muḥîṭ*. 8. baskı. Beyrüt: Muessesetu'r-Risāle, 2005.
- el-Ḥansā, Ummu 'Amr Tumādîr bint 'Amr b. el-Ḥāriş b. eş-Şerîd. *Dīvānu'l-Ḥansā*. 2. baskı. Beyrüt: Dāru'l-Ma'rife, 2004.
- Haddāra, Muḥammed Muştafā. *İtticāhātu's-Şi'ri'l-'Arabî fi'l-Ḳarni's-Şānî el-Hicrî*. Kāhira: Dāru'l-Ma'ārif, 1963.
- İbn Raşîk, Ebū 'Alî el-Ḥasen el-Ḳayrevānî. *el-'Umde fi Meḥāsini's-Şi'r ve Ādābih*. 5. baskı. 2 c. Beyrüt: Dāru'l-Cîl, 1981.
- İbnu'l-'Allāf, Ebū Bekr el-Ḥasen b. 'Alî b. Aḥmed b. Beşşār en-Nehrevānî. *Şi'ru İbni'l-'Allāf*. Bağdād: Maṭba'atu'l-Cāmi'a, 1974.
- 'İmāra, es-Seyyid Aḥmed. *Riṣā'u'l-Ḥayevān fi's-Şi'ri'l-'Arabî*. Kāhira: Mektebetu'n-Nahḍa el-Mışriyye, 1996.
- el-İşfahānî, Ebu'l-Ferec. *el-Eġānî*. 3. baskı. 25 c. Beyrüt: Dāru Şādîr, 2008.
- Kafes, Mahmut. "Muallakalarda Bitki ve Hayvan Tasvirleri." *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35 (2016): 145-64.
- el-Keyvānî, Aḥmed. *Dīvānu Aḥmed Bey el-Keyvānî*, 1884.
- Kılıç, Hulusi. "Ebü'l-Ferec el-İşfahānî." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 10:316-18. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Ḳudāme b. Ca'fer, Ebu'l-Ferec el-Baġdādî. *Naḳdu's-Şi'r*. Beyrüt: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1995.

- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.
- eş-Şe‘alibî, Ebû Manşûr Abdülmelik. *Yetîmetu'd-Dehr fî Meĥâsini Ehli'l-'Aşr*. 5 c. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1983.
- Söylemez, Muhammed Ali ve Mücahit Küçüksarı. “Arap Şiirinde Şairin Kendisine Mersiye Söylemesi: Mâlik b. er-Rayb'ın el-Kaşîdetu'l-Yâ'iyye'si Örneği.” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 63:2 (2022): 1063-95.
- es-Südânî, Abdullâh Abdurrahîm. *Rişâu Ğayri'l-İnsân fî's-Şi'ri'l-'Abbâsî*. Abû Dabî: el-Mecma'u's-Şekâfi, 1999.
- eş-Şulî, Bekr Muhammed b. Yahyâ. *Kitâbu'l-Evrâk Kısmu Aĥbârî's-Şu'arâ*. Kâhira: Maţba'atu's-Şavî, 1934.
- Toprak, M. Faruk. *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Toprak, M. Faruk. “Mersiye.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 29:215-217. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Topuzoĝlu, Tevfik Rüştü. “Recez.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 34:509-510. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- el-Usdâvî, 'Abdulmecîd. *Şi'ru'l-Kâsım b. Yûsuf el-'İclî*. 2. baskı. Kâhira: Dâru't-Teysîr, 2003.
- Üstün, Mahmut. “Klasik Arap Şiirinde Mersiye.” *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15:8 (2021): 393-417.
- Yanık, Nevzat H. “İbnu'l-'Allâf.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 20:484-85. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.